

FIGYELŐ

DARVAS JÓZSEF

BESZÁMOLÓ A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGÉNEK KÖZGYŰLÉSÉN*

I.

Kedves elvtársak,

Mint emlékeznek rá, több, mint három esztendővel ezelőtt, 1951. áprilisában tartottuk meg nagyszerű és eredményes munkát végzett I. Írókongresszusunkat. Azóta sem kongresszust, sem plénumot vagy közgyűlést nem tartottunk.

Annál is inkább szükséges volt összehívni ezt a közgyűlést, mert az Írókongresszus óta új, nagy változások történtek országunk, népünk életében, új, nagy feladatok adódtak, amelyek a mi feladataink is. Irodalmunkat, évszázadokon át, mindig az jellemezte, hogy a nép életével együtt nőtt, fejlődött, nemzetünk nagy sorsproblémáival egybefonódva élt és alkotott. Ha a késő utókorra nem maradna más, mint nemzeti irodalmunk, — rekonstruálni lehetne belőle nemzetünk történelmét. Minden gőg s dicsekvés nélkül mondhatjuk, hogy nem sok olyan nemzeti irodalom teremtődött az elmúlt évszázadok során, amely úgy tükrözi a nép életét, mint a miénk; s éppen ezért volt képes létrehozni olyan alkotásokat, felnöveszteni olyan nagy alkotói egyéniségeket, amelyekre méltán büszkéek lehetünk. S új irodalmunkra még inkább jellemző ez a néppel, a nemzet életével való mély összefonódottság. Az elmúlt korok íróiban legtöbbször csak az égő vágy loboghatott, hogy ne csupán krónikásai, hanem cselekvő részesei, formálói lehessenek a nemzet életének; — számunkra megadatott e felelősséghez a nagy történelmi lehetőség is. Más dolog, hogy eddig még nem éltünk eléggé ezzel a lehetőséggel; mostani tanácskozásunknak éppen ebben kell utat mutatnia, előre. A mi új irodalmunk legelsőrendű feladata az, hogy a történelmünkben példa nélkül álló, nagy nemzetépítő munkának, amely nagy pártunk vezetésével folyik, a szocialista építésnek, a magasabbrendű, egységes szocialista nemzet kifermálásának cselekvő részese legyen. Ez a mi irodalmunk magasztos hivatása, — s ez egyben felvirágzásának gazdag termőtalaja is. Ha valaha, akkor ma különösen nem élhet s nem alkothat író úgy, hogy ne érezze magát a legbensőségesebben részesének s felelősének, ami ebben az országban s kint a nagyvilágban történik.

* Elhangzott a Magyar Írók Szövetségének 1954. július 7-én tartott közgyűlésén.

Az Írókongresszus óta eltelt idő legjelentősebb eseményei népünk életében kétségkívül pártunk Központi Vezetőségének tavaly júniusi határozatai és a nemrégiben lezajlott, történelmi jelentőségű III. kongresszus voltak. A tavaly júniusi határozatokkal a szocializmus építésének új szakasza kezdődött hazánkban. A párt, — roppant erőről s nagy bátorságról tanúságot tevő önkritikával, — feltárta a szocializmus építésében a nagy eredmények mellett elkövetett hibákat, szocialista építésünk középpontjába állította a dolgozó emberről való fokozott gondoskodást, a dolgozók anyagi, szociális, kulturális jólétének erőteljes emelését s ennek egyik fontos feltételként a mezőgazdaság gyors fejlesztését. Népünk túlnyomó nagy többsége örömmel, lelkesedéssel fogadta ezeket a határozatokat. Ez vonatkozik íróinkra is, akik, mint népünk életének ismerői, érzéseinek kifejezői, az elmúlt esztendőök során nem egyszer érezték azt, amit a júniusi határozat így fogalmazott meg: a párt és a dolgozó tömegek között meglazult a kapcsolat. A határozat előtt elért eredményekre támaszkodva, azokat továbbfejlesztve s a hibák kijavítását elkezdve, — az elmúlt egy év alatt máris javult a dolgozók élete s egyre vidámabb, derűsebb az élet országunkban. Az egész ország népe, megszilárdult egységben összeforrva, mély bizakodással eltelve pártunk iránt, dolgozik a párt és kormány által adott nagy feladatok végrehajtásán.

Az egységet és a bizakodást még tovább erősítette pártunk III. kongresszusa. Az utóbbi időkből kissé elkoptattuk a szavakat; de most a szó igazi értékét értve, mondhatjuk, hogy ez a kongresszus történelmi jelentőségű volt nemzetünk életében. Rákosi elvtárs a Központi Vezetőség beszámolójában mélyreható elemzését adta társadalmunk felszabadulás óta megtett fejlődésének, tudományos pontossággal meghatározta az új szakasz jellegzetességét és széles összefüggésekben s egyben nagyon konkrétan megmutatta, a párt s az egész népünk előtt álló feladatokat a szocializmus építésének új szakaszában. Nagy Imre elvtárs referátuma a népi demokratikus állam lényegét s ezzel kapcsolatban az új népfront, az eddiginel magasabb szinten kialakuló nemzeti egység politikájának a lényegét elemezte, előremutató módon. Az elméleti előrelátás és az ezzel egybefonódó gyakorlati cselekvés bátorságának megnyilvánulása volt a III. kongresszus. A beszámolókból világosan kiderült: nemcsak a lehetősége van megadva, hogy a szocializmus gazdasági alaptörvénye fokozottabban érvényre jusson szocialista építésünkben, hanem pártunk tudja is, mit kell ehhez cselekedni és mozgósítani is képes népünket a cselekedetekre. Látja a célt, tudja s nem tagadja le a nehézségeket, ismeri a célhoz vezető utat s képes is azt végigjárni, népünkkel együtt. Nem ok nélkül való tehát, hogy ez a kongresszus még meg erősítette a párt iránti bizalmat, szeretetet, fokozta a biztonság érzését az egész ország lakosságában, párttagokban, s pártönkívüliekben egyaránt. Nyíltan beszélni és megtanácskozni a néppel: merre megyünk, mit miért teszünk, hol hibáztunk s hol kell másképpen, helyesebben csinálni dolgainkat, — erre csak a kommunisták pártja képes; ez adja az erejét, ez teszi képessé arra, hogy jó vezetője legyen a népnek, amelyből kinőtt s amelyért él és dolgozik. Ezért tudott mártírokat adni — és ezért tud ma hősokeket nevelni, ezért képes egy egész népet nevelni, új szocialista nemzetet formálni. A biztonság érzését fokozta az is, hogy a kongresszus véget vetett minden olyan naiv vagy éppen ellenséges spekulációnak, amely ezt sutogta, hogy az új szakasz csak kényszerű intermezzo, rövid átmenet, visszalépés stb. »Az út, amelyet a júniusi fordulat jelent, helyes út! Ezen az úton kell előrehaladnunk töretlenül!« — mondotta Rákosi elvtárs, a Központi Vezetőség beszámolójában. Az új szakasz politikája nem visszalépés a szocialista építés út-

ján, — hanem az egyetlen lehetséges, helyes út a szocializmus felé. A mezőgazdaság fokozott fejlesztése, ezen belül a szövetkeztek fokozott támogatása, az iparosítás arányainak a megváltoztatása, a munkás-paraszt szövetség erősítése s a munkásosztály vezetőszerképének még ennél is szélesebb alapra, a Népfront alapjára való helyezése; mind egy cél felé visznek bennünket, még pedig előre, az eddiginél is biztosabban, hogy a második öt éves terv során — a III. kongresszus útmutatása szerint — egész népgazdaságunkban (a mezőgazdaságban is) lerakjuk a szocializmus alapjait!

Úgy hiszem: minden író társam nevében elmondhatom, hogy a III. kongresszus íróinkban is növelte a párt iránti bizalmat és szeretetet. Azzal a politikai irányvonallal, amelyet a kongresszus lefektetett, minden becsületes, népét szerető, népét szolgálni akaró — kommunista és nemkommunista — író mélyen egyetért. *Ez olyan politika, amely — éppen azért, mert az egész dolgozó nép, az egész nemzet ügyét szolgálja — alapja új irodalmunk kialakulóban lévő egységének, az írók cselekvő, alkotó összefogásának.*

Ezt a politikát, ezt a nemzetépítő programot szolgálni, támogatni az irodalom erejével: *nem adatott még nagyobb, nemesebb hivatás író-nemzedék számára.*

S megvan rá a lehetőség, hogy ezt az írói szolgálatot az eddiginél még jobban végezzük:

1. *Erős alapja ennek az irodalmunkban* eddig elért nagy fejlődés, sok jelentős eredmény. A felszabadulás óta eltelt kilenc esztendő alatt új irodalom született hazánkban. Ez az új irodalom *»folytatója nemzeti irodalmunk legjobb hagyományainak, tanul a szovjet irodalom példájából, segíti népünk alkotó munkáját, hazafias és szocialista nevelését.*» (Szabad Nép, március 15.) Új irodalmunk népünknek a párt vezetésével kivívott győzelmei alapján született meg, — harcban a burzsoá irányzatok ellen, a szocialista realizmus elveinek az érvényesítéséért. Új irodalmunk rengeteget köszönhet pártunknak. A párt segítette kiszorítani szellemi életünkől a burzsoá rethadás irodalmat tönkretévő, félrevívó nézeteit, ideológiáját; a párt segítette abban, hogy felnövekedjék a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség soraiból egy új írónemzedék. A párt segítségével és a szovjet irodalom eszmei-művészi iránymutatásával az elmúlt évek során fő irányzattá vált irodalmunkban az életet híven tükrözni egyedül képes, az irodalom szerepét ma egyedül kielégíteni képes alkotó módszer: *a szocialista realizmus.* A burzsoá ál-objektivitás helyét elfoglalta a pártosság; — az eszmeietlenség cinikus, rothasztó írói magatartását jórészt kiszorította a mély eszmeiség-re törekvő, a haladás, a szocializmus ügyét szolgálni akaró, pártos írói magatartás. Olyan eredmények ezek, amelyeket meg kell becsülnünk, amelyeket óvni kell, mint a szemünk fényét, — *mert ezek voltak s ezek maradnak továbbra is irodalmunk fejlődésének fő biztosítékai.*

Ezen az eszmei alapon komoly írói alkotások születtek. Sem időm, sem helyem itt most felsorolni ezeket, — de új költészetünk kivirágása, új költői egyéniségek kibontakozása (Benjámintól, Kónyától, Kuczkától, Nagy Lászlótól, kezdve egészen Simon Istvánig), drámai irodalmunknak néhány kimagasló eredménye (Ilyés: Fáklyaláng, Háy: Az élet hídja, Urbán: Tűzkeresztység, Sándor Kálmán: Harag napja), prózai irodalmunk sikeres alkotásainak egész sora (Veres Péter, Illés Béla, Szabó Pál, Déry Tibor, Gergely Sándor, Rideg Sándor, Aczél Tamás, Nagy Sándor, Karinthy, Sarkadi, Szeberényi művei) jelzik ezt a folyamatot, (Szeretném, ha a fel nem soroltak nem sérthetnének meg; nem »protokollista« akart ez lenni, nem is értékjelző, — hanem csupán néhány nem is egyforma értékű művel s más-más típusból vett néhány névvel való jelzése irodalmunk gazdagodásának.)

Egész irodalmunk számára rendkívül fontos az is, hogy új irodalmunk eredményeket ért el a munkásosztály írói ábrázolásában. Messze vinne azt elemezni, hogy a felszabadulás előtti magyar irodalom, — a költészetet kivéve — miért tett oly keveset ezen a téren. De az tény, hogy a nagy proletár-költő, József Attila s a forradalmi emigrációs költészet (Gábor Andor, Kőmját Aladár) mellett prózáinkban inkább csak a munkásosztály polgári-kispolgári ábrázolása jelentkezett (Kassák Lajos, Gelléri A. Endre munkássága). Illés Béla Kárpáti rapszódiajának munkás hőse és Nagy István egyik-másik írása eléggé elszigetelt jelenség maradt.

A felszabadulás utáni irodalom nagy érdeme, hogy a munkásosztály, mint a nemzet vezető osztálya, megjelent a prózairodalomban is. Megjelent a kommunista munkás-hősök alakja: Aczél regényében, Déry »Felelet«-ének néhány munkás-figurájában, Sándor Kálmán »Szegényfá«-jának Égető-jében, Karinthy néhány sikeres novellájában s a munkásosztály öntudatának a fejlesztéséről megjelent clyan regény, mint Szeberényi »Hét nap«-ja.

Tudjuk: az elmúlt évek irodalmi fejlődése nem volt zavartalan. A burzsoá nézetek, — amelyeket főleg adminisztratív eszközökkel számoltunk fel s nem győztünk le végleg ideológiai harcban — föl-föl ütötték a fejüket. Elvtelen klikk-csoportosulások zavarták irodalmi életünket. Az új művekre eléggé jellemző sematizmus csökkentette a művek hatását. Az irodalmi élet irányításában lévő hibák, kritikai életünk gyengesége is akadályozták egyes írók fejlődését. Minderről nem akarok bővebben beszélni; eléggé ismert dolgok már. Mint a Szabad Nép március 15-i cikke megállapította, irodalmunk fejlődése *»elmaradt a felszabadult ország nyújtotta lehetőségek és népünk megnövekedett igényei mögött«*, — de ennek ellenére is az elért eredményeket olyan alapnak tekinthetjük, amelyre biztosan építhetünk.

2. A másik biztosítéka, hogy irodalmunk elvégezheti a reá váró feladatokat: *megszűntek vagy megszűnőben vannak azok az akadályok, amelyek fékeztek eddig irodalmunk fejlődését.* A Szabad Nép március 15-i cikke voltaképpen az új szakasz politikájának az irodalmi életre való alkalmazását jelentette. Lényege, mint tudjuk az, hogy elhárítsa irodalmunk fejlődése elől a szektáns nézetek vonta korlátokat egyfelől, másfelől erősítse irodalmunk eszmei alapjait, megóvja eszmei tisztaságát minden torzítástól. *A párt ezzel új, nagy segítséget adott irodalmunknak, biztosítva szabad, gazdag fejlődését, folkozva az írók önállóságát, felelősségét és biztosítva a szocialista-realista irodalom elveinek mind szélesebb körben való érvényre-jutását.* Valljuk meg; eddig nem éltünk eléggé ezzel a segítséggel. A párt álláspontját kifejező március 15-i Szabad Nép-cikket (»Az új magyar irodalom egyes kérdéseiről«) általában íróink igen nagy örömmel és megnyugvással fogadták. Sok kérdésükre választ kaptak, — sok helytelen nézetet eloszlatott ez a cikk. De — különös módon — mégsem alakult ki körülötte eléggé élénk, alkotó szellemű vita, — magyarán mondva nem »strapáltuk« magunkat eléggé, hogy a benne lévő gazdag anyagot az írói alkotó munka konkrét kérdéseire alkalmazzuk. »Túlságosan általános« — mondták egyesek... Nem vettük eléggé komolyan azt az új lehetőséget, hogy *»teljesebb mértékben irodalmunk gazdáivá válva«* (Szabad Nép-cikk) ne várjunk mindent készen, szájba rágva, hanem magunk oldjuk meg a párt eszmei-politikai iránymutatása alapján legfontosabb alkotói kérdéseinket.

Baj, hogy ezt eddig elmulasztottuk, — de most sürgősen pótolnunk kell. Ezen a közgyűlésen legalább is el kell kezdeni ezt a munkát. Nagy segítséget jelent nekünk ebből a szempontból is a párt III. kongresszusa, — biztosabbá téve tájékozódásunkat.

A »Szabad Nép« március 15-i cikkének egyik legfontosabb tétele a nagyobb írói szabadság, az írói önállóság s egyben a nagyobb írói felelősség kihangsúlyozása. A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusán a Központi Vezetőség beszámolójában Rákosi elvtárs is beszélt erről, mondván: »*Nagyobb szabadságot, több önállóságot biztosítsunk az alkotásnak — íróink, művészeink válasza az legyen, hogy még nagyobb felelősségérzettel és hivatástudattal teljesítik feladatukat.*« Íróink nagy örömmel és megnyugvással fogadták a nagyobb alkotói szabadság ilyen hangsúlyos kimondását. A bizalmat tükrözi ez az írók iránt — s a bizalom az író számára is nagy erőforrás. Növeli ez az író közéleti, társadalmi súlyát, az írói alkotó munka jelentőségét — s így egyben ébreszti, fejleszti az írók felelősségét.

Határozottan állást foglal ez az elv amellel, hogy az irodalmi alkotó-munka főszereplője nem az irodalmi funkcionárius, hanem maga az író; hogy az írói alkotás gondja, öröme s felelőssége elsősorban az író dolga. Mindez persze régi igazság, — de kimondása mégis helyes, szükséges és nagyon időszerű volt, mert — tudjuk —, hogy az elmúlt évek szerkesztői, kritikai, könyvkiadói gyakorlata nem egy esetben »megkorrigálta« ezt a magátólértendő igazságot.

S tovább is helyes és szükséges még minél konkrétan vitatni ezt az elvet — elsősorban azért, mert *rengeteg sok múlik azon, hogy hogyan fordítjuk le, íróink hogyan fordítják le ezt az esztétikai gondolkodás nyelvére s hogyan alkalmazzák írói alkotómunkájukban...*

Irodalmi életünk nagyjában-egészében a következőképpen értelmezte a nagyobb felelősséggel párosult nagyobb alkotói szabadság elvét: a saját szemmeddel nézd, vizsgálj az életet, ne tételeket illusztrálj, hanem az irodalom sajátos módszerével tükrözd a valóságot; ne előre meghatározott szempontok szerint válogasd ki az élet elemeit, hanem a valóságból bontsd ki műved eszmei mondanivalóját; legyen önálló véleményed s azt írd, amit látsz. Sztálin szavait: »*Írjátok az igazat!*«, sosem idézték íróink annyit, mint mostanában. Igen erős hangsúlyt kapott az írói őszinteség, az írói élmény, az írói egyéniség.

S mindez alapján véve helyes, jó, igaz. Írói élmény, egyéni átélés s az ebből eredő forró szenvedély nélkül nincs igazi irodalom. Enélkül csak író-deák lehet valaki s nem író. Alkotói öröm, szenvedély nélkül nem szület-hetik jó mű, — viszont az alkotás öröme éppen abban van, hogy az író a valóság nyersanyagából a saját meggyőződése, hite, ízlése szerint formál művet, ha kifejtheti egyéniségét, ha ebben nem köti meg sem külső, sem belső cenzura, ha a »cenzora« a saját írói felelőssége.

Íróink legtöbbje lényegében ezt olvasta ki a »Szabad Nép« cikkének idézett téziséből.

Minden elv helyességét a gyakorlat méri.

Ha azt nézzük, hogy a júniusi párthatározat óta kibontakozott szabaddal alkotói légkörben hogyan, merrefelé fejlődött irodalmunk, sok olyan eredményről számolhatunk be, amelyeket a »Szabad Nép« márciusi cikkének s Rákosi elvtárs beszéde idevonatkozó részének *alapvető helyességét* bizonyítja.

I. Megnőtt íróink alkotó kedve, bátorsága. Irodalmunk egy sor területén határozott fejlődés bontakozott ki. Drámairodalmunkat említhetem itt elsőként. A most lezajlott »Magyar Dráma Hete«, amely számbavette az elmúlt évad színpadi termését, meggyőző bizonyítéka volt a fejlődésnek. A színházak államosítása óta eltelt négy év alatt 44 eredeti magyar mű került színpadjainkra — s ennek fele, 22, ebben az évadban. Persze, az iro-

dalom fejlődését nem lehet pusztán számokkal mérni; de valamit s nem is lényegtelen, ez is mond, mert élő, fejlődő, terebélyesedő alkotói tevékenység nélkül nem nő az eszmei, művészi színvonal sem s nem születnek se jó művek, se remekművek. S a színpadra került művek között van nem is egy, amely eszmei és művészi szempontból is jelentős eredményt mutat. (Szabó Pál—Balázs Sándor: Darázsfészek, Hubay: Egy magyar nyár, Urbán: Uborkafa, Gyárfás: Hűség, Nagy Lajos, Déry Tibor, Urbán egyfelvonásosai, Sólyom: Holnapra kiderül, Soós: Pettyes...) Nem problémátlán művek ezek, természetesen s eszmei-művészi fogyatékságuk is van, egyiknek kevesebb, a másiknak több; — de azt, hogy jelentős értékeik vannak s hogy az elmúlt színházi évad egésze a magyar drámairodalom egészséges, felfelé ívelő fejlődését mutatja, nem lehet tagadni. S igen sok biztatót ígér a színházak jövő évi terve. Színházaink a jövő évad során 25 új magyar színdarab bemutatását tervezik. Illyés Gyula, Karinthy Ferenc, Urbán, Szabó Pál, Barabás Tibor, Németh László, Sarkadi Imre, Tabi László, Gyárfás Miklós, Reményik Zsigmond, Palotai Boris szerepelnek többek között a tervben. S ami szintén figyelemre méltó jelenség: a tervbe vett 25 színdarab közül csak kilenc foglalkozik régi témával, — a többi a mához nyúl. Úgy ígérkezik, hogy az idei évadnak az a biztató jelensége, hogy íróink drámaírói érdeklődése egyre inkább a ma kérdései felé fordul, tovább folytatódik.

Számbeveendő eredményeket mutat filmgyártásunk fejlődése is, — elsősorban éppen azért, mert mind több jelentős írónk ír forgatókönyvet, Még nem régen a filmgyártás fejlődésének egyik akadályja az volt, hogy nem volt elég színvonalas forgatókönyvünk, ma erről már nincsen szó. Az elkészült filmek közül hadd említsem meg Palotai Boris, Sándor András és Thurzó Gábor »Kiskrajcár«-ját, Barabás Tibor »Rákóczi hadnagya«-t. Hamarosan bemutatásra kerül Tardos Tibor: »Életjel« c. filmje a szuhakállói bányászszerecsétlenségről, amelynek a Szovjetunióban tartott szakmai bemutatón nagy művészi sikere volt, és Déry Tibor: »Simon Menyhért születése«, hamarosan forgatni kezdik Urbán: »Hinton járó szerelem« c. filmjét is. Forgatásra készen áll Dérynek a »Felelet« első kötetéből írt »Bálint elindul« c. igen jó forgatókönyve is, amelynek külön értéke, hogy az Előadói Iroda vitáját figyelembe véve, a regény hibáit kijavítva írta meg Déry. Tehetséges és szép munka Vészi Endre »Schönherz« c. irodalmi forgatókönyve. Filmen dolgozik többek között Gergely Sándor, Veres Péter, Karinthy Ferenc, Szabó Pál.

Irodalmunk más területein — elsősorban a prózairodalomban és a költészetben — még nem ilyen biztató a kép. De új sikerek, új eredmények ott is vannak és ígérkeznek. Gondoljunk Veres Péter: »Rossz asszony«-ára, Örkény és Sarkadi új novelláira, Örkény készülő »Bónis-család« c. regényének megjelent részleteire, Szabó Pál önéletírásának megragadó szépségű első kötetére, Bárány Tamás »Hűsz év« c. regényére — vagy gondoljunk olyan fiatal tehetségek jelentkezésére, illetve sokat ígérő fejlődésére, mint Szabó István, Sántha Ferenc, illetve Molnár Zoltán... Gergely Sándor új regényén dolgozik, Hágy Gyula új drámát ír, Cseres Tibornak kiadás előtt áll új regénye, a »Rizsföldek«. Juhász Ferenc Dózsa-eposzon dolgozik. Benjámin László költői önéletírása, — a megjelent részletekből ítélve — igen szép mű lesz. (Szeretném, félreértéseket s felesleges sértődéseket elkerülendő, megjegyezni, hogy ez a felsorolás korántsem teljes — valóban: csak nevekkkel s művekkel való dokumentálása annak, hogy íróink írnak, dolgoznak, hogy irodalmi életünk egészségesen fejlődik.)

S rendkívül biztató: íróink legnagyobb része alkotói tervekkel van tele — terveznek, anyagot gyűjtenek, dolgoznak. Általában friss alkotói pez-

gés tapasztalható irodalmunkban, talán sokkal szélesebben, mint bármikor az elmúlt évek során.

2. Bátorabban beszélhetünk irodalmunk tematikai szélesedéséről, a problémák írói fölvetésének gazdagodásáról s mindezen keresztül irodalmunk színesedéséről, elevenebbé válásáról is. Új műfajok jelentek meg, illetve fejlődtek tovább. Mindenekelőtt a szatira. (Almáskert, Uborkafa, Talpsimogató, Tabi: Kártyavár, Horváth: Csavargó csavar, részben Súlyom: Holnapra kiderül...) Fellendült vígjátékirodalmunk. Különösen sokat fejlődött irodalmunk a történelmi témák eleven megragadásában és feldolgozásában. Illés Béla »Honfoglalás« c. trilógiájának harmadik kötete komoly emelkedést mutat a mű egészen belül. Legjobb új s igen nagy nevelő értékű ifjúsági regényünk Tamási Áron: »Hazai tükör«-je. Jelentős művek ebben a sorban: Grandpierre: »A csillagszemű«, Jankovich: »A tél fiai«, Szász Imre: »Szól a síp«... Ide tartoznak az ifjúsági történelmi színművek. (Füsi: »Aszódi diák«, Hegedűs: »Mátyás király Debrecenben«.) S várhatóan hatalmas előretörés lesz ezen a vonalon Illyés készülő Dózsa-dramája.

Igen fontos eredmény, hogy az eddig meglehetősen elhanyagolt ifjúsági irodalomban is figyelemre méltó új művek születtek. A már említett műveken kívül hadd emlékeztessék Thury Zsuzsa és Sziráky Judit, Hollós Korvin Lajos regényére, Zelk Zoltán verses meséjére, Hajnal Anna gyermekverseire és Hárs László úttörődarabjára.

Égészszéles jelenség a prózában a kisebb műfajok (elbeszélés, karcolat) fejlődése, előretörése. Két dolgot jelez ez. Egyrészt azt, hogy íróinkban megvan az igény a valóság aprólékosabb, tárgyyszerűbb, részletesebb megfigyelésére s minél intenzívebb, elmélyültebb ábrázolására. Másrészt pedig azt, hogy prózairodalmunkban is él a helyes törekvés: minél frissebben, minél elevenebben reagálni, életünk mai jelenségeire. Ezt mutatja az is, hogy a júniusi határozat utáni új jelenségek irodalmi tükröződése a prózában elsősorban a novellákban és a kisregényekben jelentkezik. (Az más dolog, hogy mindig helyesen jelentkezik-e — erről később még szó esik.) S ugyancsak a valóság megismerésének igénye élesíti, gazdagítja riportirodalmunkat is. Meg kell itt említeni Karinthy Ferenc néhány kiváló riportját (Muszka Imréről, Ezer év): mind Karinthy fejlődésének, mind újabb irodalmunknak figyelemre méltó eredményei ezek. Szeretném őt biztatni, hogy menjen előre bátran ezen az úton; persze, nem megmaradva a riportnál, hanem a valóság megismerése egyik fontos eszközeként tartva ezt elsősorban.

Költészetünkben is van gazdagodás — költőink az élet s az érzések új területeit, új viszonylatait veszik költői birtokukba: a szerelem, a barátság, a családi élet, a tájak szépsége egyre sűrűbben zendül fel verseikben. Nem a kormányprogram után kezdődött ez a folyamat, hanem már előbb, éppen a párt biztatására, — de most még erőteljesebbé vált.

Az elmondottak egyik jó következménye az is, hogy az egyéni írói arck mind jobban kibontakoznak. Talán éppen a lírában figyelhető ez meg leginkább. Ha bizonyos uniformizáltság jellemezte eddig új költészetünket s ha az önálló költői arck nem egyszer elmosódtak az egyszínűség köde mögött — úgy ma örömmel beszélhetünk az önálló költői egyéniségek mind gazdagabb kibontakozásáról. Olyan példákat említhetnék, mint F. Nagy László, Simón István, Csoóri Sándor, Jobbágy Károly, — hogy csak a fiatalabb nemzedék néhány költőjéről szóljak. De szemléletesen mutatja ezt a fejlődést az idősebbek közül Kuczka példája is. Vitathatatlan, hogy Kuczka új verseiben gazdagabb, színesebb költői hang bontakozik ki — költői képei dúsabbak, léletszerűbbek.

Mindez együttvéve azt is jelenti, hogy irodalmunk mind közelebb kerül a valósághoz, »életessége« elmélyül, — eszmeileg is és művészileg is egyre

hitelesebben ábrázolja a valóságot, közelebb férkőzik az olvasók szívéhez, érzéseikhez, nevelő hatása mind jobban kibontakozik. Megnőtt íróinkban a keresés öröme és izgalma, a vágy az élet új problémáinak a meglátására és írói kifejezésére: a *felfedező szenvedély*. Érdemes ennek az íróink jórésznél tapasztalható felfedező, valóságot megismerő szenvedélyességnek külön is hangsúlyt adni, mert ez is igen pozitív dolog; helytelen lenne ennek útját szegni — sőt tovább kell bátorítani ezt a folyamatot. Irodalmunk így fejlődhetik csak eszmeileg és művésziileg mind magasabb színvonalra. A szemiatizmusból való kilábalásnak is ez az egyik útja: szüntelenül kutatni, részleteiben is és nagy összefüggéseiben is megismerni a valóságot, a fejlődő, változó életet, a mi életünket. A szemiatizmus okait az elmúlt évek során sokat vitattuk. Sok helytálló megállapítást tettünk. Igazunk volt, amikor új irodalmunk szemiatizmusának forrásait íróink jórészenek nem kellő művészi felkészültségében, gyakorlatlanságában, eszmei-politikai fogyatékoságában, irodalom-politikánk egyes hibáiban láttuk. De aránylag igen kevés szó esett — nagyon helytelenül — *íróink szegényes életismeretéről*. Arról, hogy íróink közül igen sokan nem ismerték alaposan azt az életet, a valóságnak azt a darabját, amiről írtak, azokat az embereket, akiket műveikben megformáltak s akiket műveikkel, írásaik nevelő hatásával formálni akartak... S íróink egy részénél egészen a legutolsó időkig nem is láttunk erre határozott törekvést. Ha ki-kirándultak is az »életbe« — egy üzembe, faluba, természetközvetkezetbe, ez inkább úgy festett, hogy a már előre, »elméletben« megkonstruált konfliktusokhoz keresték a »hitelesség« elemeit. Igen pozitív, sok tekintetben új jelensége irodalmi életünk fejlődésének az élet, a valóság minél alaposabb megismerésére való törekvés. Vannak ennek persze káros, torz kinövésai is irodalmunkban — és ezekkel szemben határozott, elvi bírálat, határozott fellépés szükséges. De csak ezeket a torz, eszmeileg-művésziileg egyaránt rossz, káros jelenségeket észrevenni s nem látni, nem bátorítani benne, ami jó: *ez egyet jelentene irodalmunk lényegében egészséges fejlődési folyamatnak az akadályozásával*.

Van ilyen veszély?

Feltétlenül van. Az a »szektáriánus szűkkeblőség«, amelyről a Szabad Nép beszélt, ha nem is jellemzője irodalmi életünknek s az irodalmi funkcionáriusoknak — még nem tűnt el teljesen. Az a fajta lektori szemlélet, amely minden bátrabb írói hangra idegesen s türelmetlenül összezúdul, amely nem szereti a bátor írói ábrázolást, sokhelyütt megtalálható még. Megtalálható például a népművelési minisztériumban is. Példaként csak Szabó Pál—Balázs Sándor »Darázs-fészek«, Sólyom László »Holnapra kiderül« és Hárs László úttörődarabját említem, amelyek színpadra kerülésével szemben komoly ellenállás volt. De jelen van még ez a szektáriánus szűkkeblőség egyes lapok, folyóiratok kritikáiban is — sőt jelen van nem egy írónk gondolkodásában is.

S ami a legfontosabb: *a szemiatizmussal még korántsem végeztünk irodalmunkban*. A szemiatizmus is — végső soron — a szektáns szemléletnek irodalmi megnyilvánulása. Annak a szemléletnek írói tükröződése, amely a valóságtól való elszakadottságból, a dolgozó tömegek szerepének lebecsüléséből ered, amely nem mer vagy nem képes kommunista nyíltsággal szembenézni a valósággal, a szocializmus építéséért folyó harc bonyolult s éles konfliktusaival — nehézségeivel is — s amely éppen ezért »kilakkozza«, kismítja a valóságot. És ki merné azt állítani, hogy ezen már túl vagyunk? Nyilvánvaló, hogy a szemiatizmus kérdése korántsem elintézett új irodalmunkban. Régi formája is él még — új jelenségei is vannak. Ilyen új jelentkezési formának látom én — a pozitívumot is figyelembe véve, persze, — színpadi irodalmunkban a vígjátékok hirtelen elszaporodását. Az elmúlt

színházi évad elég sok, a mai életről szóló darabot produkált — de amíg az elmúlt évek során alig születtek mai életünkről vígjátékok, meglepő módon ezek többsége: vígjáték. A jó vígjáték, persze, kell, szeretnék buzdítani továbbiak írására — de nem jó dolog az, ha íróink közül feltűnő sokan elégszenek meg a mai élet konfliktusai vígjátéki ábrázolásával, pláne olyan könnyű megoldásokkal, mint ami nem egy mai vígjátékunkat jellemez. Ez, természetesen, csak egy jelenség. A szematizmus jelenségeinek vizsgálata s az ellene való írói, kritikai harc — korántsem időszerűtlen, nem túlhaladott, sőt továbbra is rendkívül fontos feladatunk marad.

Amikor azonban számbavesszük irodalmunk fejlődésének igen pozitív, biztató új jelenségeit, amelyek a Szabad Nép március 15-i cikkének, s a Központi Vezetőség kongresszusi beszámolója irodalomra vonatkozó részének *alapvető helyességét igazolják* — arról is beszélni kell, hogy irodalmunkban a határozott fejlődés mellett olyan káros jelenségek erősödtek meg, amelyek a párt irodalompolitikájának eltorzítását, sőt meghamisítását jelentik. A helyes elvek termékeny alkotó érvényesülését nemcsak a szektáriánus szűkkeblőség maradványai fenyegetik — hanem az is, hogy íróink közül sokan félreértik vagy félremagyarázzák a »Szabad Nép« március 15-i cikkének fontos tételeit, illetve azt s úgy emelik ki belőle, ami téves nézeteiket igazolja.

III.

A következőkben részletesen szeretnék néhány olyan főkérdésről beszélni, amelyek körül az eredményekkel együtt a legtöbb zavar, félreértés és káros, sőt veszélyes eltorzulás mutatkozik.

1. Az »élet igazsága« és a konfliktus problémája.

A tavaly júniusi párthatározat és a kormányprogram után irodalmi életünk elsősorban a hibák, a bajok, a nehézségek, az árnyoldalak rajzának hiányát, az írói bírálat hiányát vetette fel, mint — irodalmunk egyik fogyatékoságát s errefelé kereste a fejlődés útját. Tudjuk: a párt már jóval előbb is, lényegében a szematizmus kérdésének előtérbe kerülése idején, bátorította íróinkat, hogy merjék összetettebben, pozitív és negatív vonásaival egyetemben ábrázolni az életet. A júniusi határozat világosságánál sok mindent megláttak íróink, amit addig nem tudtak vagy nem mertek ábrázolni s az irodalmi élet most már maga is rendkívül szenvedélyesen jelentkezett ezzel az egyáltalán nem új probléma-felvetéssel: az írói kritika, a nehézségek ábrázolása igényével. Erről beszélt Kónya Lajos az Irodalmi Újságban megjelent írói számadásában és ezeket a kérdéseket feszegette Örkény is, nagy vihart kiváltott cikkében; ezért kavargtak olyan erős szenvedélyek az emlékezetes »falusi ankét« körül s ezért folyt oly éles, sokszor szélsőségekben járó vita Urbán »Ubornakfá«-járól és Kuczka »Nyírségi napló«-járól.

Pozitív és negatív elemek keveredtek mindebben. Egy sereg helytelen s az elmúlt évek során vereséget szenvedett nézet próbálkozott revízióval — időlegesen nem is sikertelenül —; voltak, akik az elmúlt évek hatalmas eredményeit — politikai, gazdasági, kulturális eredményeit egyaránt — »agadták, lekicsinyelték s a párt önkritikáját »túllicitálva« mértéktelenül felnagyították a hibákat, eltúlozták a nehézségeket. De lehetetlen tagadni, hogy az írói felelősség helyes szándéka, becsületes útkeresése legalább olyan mértékben jelen volt ebben a följajdulásban, mint a helytelen, vagy éppen ellenséges szándék. A párt felismerte az irodalmi élet kérdésfeltevé-

sében az előrevívő újat, elválasztva a konkolyt a tiszta magtól. A »Szabad Nép« március 15-i cikke elevenen tükrözte ezt.

Nem véletlen az, hogy a nehézségek ábrázolásának, az írói bírálatnak a kérdésével együtt merült fel új irodalmunk életszerűségének, realitásának a kérdése s mindez összefonódott azzal a helyes jelszóval: »*Ismerd meg közelebről az életet, tükrözd hűvebben a valóságot!*« Sarkadi Imre »Az irodalom és haszna« című, az Irodalmi Újság egyik októberi számában megjelent írásában már meg is fogalmazta, hogy erről van szó: »*A követelmény hát nem az, hogy ábrázoljunk több nehézséget, hanem az, hogy az irodalom élettelebb, igazabb legyen.*« S nem véletlen az sem, hogy íróink között olyan nagy visszhangot keltett a Szovjet Írók Szövetsége drámai vitájának fő kérdése, a konfliktusmentesség problémája.

Az élet valóságos konfliktusai ábrázolásáért folytatott — lényegében sokéves — harc így egybefutott az írói bírálat, a nehézségek bátrabb ábrázolása igényével. Persze, ez így azt is jelentette, hogy íróink között erősen egyoldalú és elméletileg helytelen nézet alakult ki a konfliktusról. Jellemző, hogy a szovjet drámai vitából is elsősorban azt vették észre, ami a nehézségek, az élet árnyoldalainak a megmutatására is serkentette az írókat. Pedig, jól tudjuk, a nehézségek, a hibák ábrázolása — még pártos ábrázolása is! — csak egyik eleme az élet konfliktusai szocialista-realista ábrázolásának: a tipikus helyes megragadása, az előrevívő tendenciák megmutatása nélkül csak kritikai s nem szocialista-realista irodalom fejlődik...

Annyiban azonban mégis igazuk volt íróinknak, hogy nálunk egyes művek eszmei és művészi szegényességének, élettelenységének, lényegében konfliktus-nélküliségének egyik fontos oka az a helytelen egyoldalúság volt, amely a forradalmi romantika s a tipikusság helytelen értelmezésével objektíve megnehezítette az írói bírálatot, a nehézségek ábrázolását. Nélünk tehát a konfliktusmentesség problémájának fontos — bár nem egyetlen — része: az írói bírálat nagyobb szabadsága is.

Vannak-e eredményei irodalmunkban annak, hogy pártunk ezt felismerte? Vannak.

Ilyen eredmény az, hogy nemcsak megteremtődött, hanem egyre erősödik szatira-irodalmunk. A szocialista irodalomnak rendkívül fontos műfaja a szatira: erős és hasznos fegyver ez, ha jól forgatjuk, az ellenséges, a visszahúzó erők, a maradiság, a régi erkölcsök maradványai s nem utolsósorban a saját hibáink ellen. A mi irodalmunkra is áll az, amit Malenkov elvtárs mondott az SZKP XIX. kongresszusán: »*Nekünk szocialista Gogolokra és Scsodrinekre van szükségünk...*« Ugyhiszem, nem felesleges idézni a Szabad Nép március 15-i cikkének a szatiráról szóló részéből néhány fontos mondatot: »*A bírálat elfojtásaként vissza kell utasítani minden olyan kísérletet, amely a mi helyzetünkben időszerűtlennek tekinti a szatírárt vagy a múlt kritikájára akarja korlátozni annak témakörét, vagy azt követeli, hogy a szatírában a jó és rossz olyan arányban szerepeljen, mint társadalmunk egészében... Nem a kritika tompításán, hanem ellenkezőleg, a helyes kritika élezésén mutatkozik meg, hogy az író milyen következetesen áll a nép, a haladás ügye mellett.*«

Csak örülhetünk annak s irodalmunk fejlődése fontos jelenségének tekinthetjük, hogy íróink figyelme egyre inkább a szatira felé fordul: az »Almáskert« után megjelent az »Uborkafa«, majd Déry »Talpsimogató«-ja, folyóiratainkban szatirikus novellák, versek láttak s látnak napvilágot. Az említett művekről általában elég sok bírálat jelent meg, némelyikük — például az »Uborkafa« — valósággal agyonvitatott, részletesen nem is akarok foglalkozni velük. Inkább csak néhány tanulságot szeretnék számba venni.

Szatiráinknál döntő kérdés a pozitív eszmeiség kérdése: az írónak érzékeltetnie kell tudnia azt, hogy a satira operáló kése alá vett jelenség idegen test a mi társadalmi életünkben, ellentétes a szocialista társadalom lényegével, hogy a mi társadalmunk egészséges, nagy ereje meg tudja semmisíteni és meg is semmisíti a káros, rossz jelenségeket; s nem utolsósorban érzékeltetnie kell tudnia az írónak azt is, hogy egész szenvedélyességével a mi oldalunkon áll, gyűlölete a rossz ellen a mi igazságunk mélységesség szeretetéből ered. Az a satira, amely ezt a pozitív eszmeiséget nem sugározza: elevenbe, az egészséges húsba vágó operáló kés.

Mit jelent mindez az írói alkotás nyelvére fordítva? Úgyhiszem: azoknak van igazuk, akik azt mondják, hogy a helyes eszmei mondanivaló kifejezése a satirában nem annyira a pozitív hős, mint inkább a pozitív, a mi erőnk, a társadalmunk egészségét s igazságát sugárzó pozitív környezet írói ábrázolásával oldható meg. Sok kívánnivaló van még ebből a szempontból a mi satiráinkban. Urbán Ernő »*Uborkafé*«-jában sem a pozitív hős gyengesége volt a fő hiba, hanem az, hogy a bürokrácia önkényeskedésével szembenálló, azt leleplező és megsemmisítő környezet — a falu, a parasztok — egyébként jogos kritikája valójában ellenzéki kritikaként jelentkezett (ha kritikának vesszük a »néplázadást«) s nem a mi rendszerünk erejét mutatta meg.

A pozitív környezet kérdését eddig talán Déry Tibor »*Talpsimogató*«-ja tudta legjobban megoldani. Ez az egészében véve jólsikerült egyfelvonásos helyesen választja ki életünk egyik valóban a satira-író tollára való figuráját, az elvtelen karrieristát s jól ábrázolja a mi világunkat — nem elvontan, szólamokban, hanem élő emberek cselekedeteiben, amely megsemmisíti ezt a kártékony férget. Nem véletlen, hogy mind a kritika, mind a közönség meleg elismeréssel fogadta Déry satiráját. A jogos elismerés mellett azonban én szükségesnek tartok néhány kritikai megjegyzést tenni.

A Dérynél hibaként felrótt elvont moralizálásból a »*Talpsimogató*«-ban is újra találok bizonyos elemeket. Gondolok itt elsősorban Ilus hosszú szónoklatára a hatalomvágyról, ami már-már azt eredményezi, hogy a karrierizmus veszélye olyan nagyra nőjön, ami ekkorára növesztve, már nem ad igaz képet a mi társadalmunkról. A másik megjegyzésem arra a kritikákban is szóváltat, valóban weimáriás ízü modorosságra vonatkozik, ahogyan a darab szereplői bemutatkoznak és a párbeszédekre sokhelyütt jellemző túlhajtottságra. S ez szerintem nem csak formai probléma. Ettől a formainak látszó modorosságtól — ha nem kirívóan is — olyan valóságosan színt kap helyenként a darab, ami zavarja azt a konkrétságot, hogy itt a *mi életünk egy darabjáról van szó*... hogy tényleg a mai magyar egyetemi fiatalság között vagyunk. Jellemző példának látom ezt arra, hogy a tartalom és a forma egysége mennyire elválaszthatatlan.

Erdemes ráirányítani íróink figyelmét arra is, hogy meglehetősen egy-síkú még irodalmunk a satirikus típusok megteremtésében: szinte csak a karrierista törtetőt s a kiskirálykodó vagy bürokrata funkcionáriust örökítette meg satira-irodalmunk, holott mennyi más típus kínálkozna még íróink tollára! Hol vannak a mi életünk Pató Páljai, Rák Bendéi, Hamarfijai és Ingadijai, — hogy csak néhányat soroljunk fel az 1848–49 előtti idők satira-irodalmából, amely az akkori társadalom majdnem minden visszahúzó jelenségét megörökítette egy-egy satira-típusban?

De nemcsak satira-irodalmunkat lendítette előre az, hogy íróink bátrabban mernek közéleti mai életünk valóságos konfliktusaihoz. Egyre több mű bizonyítja azt, — ha nem is problémátlanul, — hogy csak az élet teljes bonyolultságát megmutatni bátor irodalom tud újat, eredetit, valóban élet-szerűt, igazat mondani az életről s nevelő értékű élményt adni az olvasó-

nak, a nézőnek. Mind több mű bizonyítja azt, hogy az irodalom pártossága s ezzel együtt népnevelő hatása akkor gyarapszik igazán erőben és kiterjedésben, ha növekszik benső hitelessége, ha — nem félve az új, az irodalomban eddig feldolgozatlan jelenségektől, nem félve az élet bajaitól sem, — minél hűbb képet tud festeni az életről. S ha az élet tényeinek részigazságaiban minél inkább meg tudja találni az egész igazságra, a fejlődés igazságára mutató tendenciát és minél élesebben meg tudja mutatni azt is, milyen akadályokat kell leküzdeni az életben is a fejlődés igazságának érvényesüléséért; ha ábrázolni tudja a harc és a győzelem útját.

Csak példaként — a teljesség igénye nélkül — hadd említsék néhány művet.

Veres Péter: »Rossz asszony«-át éppen a valóság igaz konfliktusaihoz való bátor közelítés tette szinte már az irodalmi határokat átlépő közügyé; dolgozóink széles körében azért van olyan nagy visszhangja ennek a kisregénynek, mert ábrázolni merte s tudta életünk egy forró, izgalmas problémáját: a családi életben belül is meglevő világnézeti összeütközéseket, harcokat, a régi és az új erkölcs harcát s a szocialista erkölcs formálódását. Révai elvtárs már régen — 1950-es cikkében — felhívta erre a rendkívül fontos jelenségre az írók figyelmét. Történetek is — nem sikertelen — írói kísérletek: gondoljunk csak a »Kis Katalin házassága« c. filmre és Örkény »Házastársak« című regényére. De mennyivel színtelenebb műveik voltak ezek, — az élet forrósága közel sem süttött belőlük annyira, mint a »Rossz asszony«-ból. Vajjon csak az írói tehetség vagy az életismeret különbsége miatt? Vajjon Örkény s Veres Péter írói tehetsége között olyan különbség lenne, mint a »Házastársak« és a »Rossz asszony« között? (Nem tudom, most kit sértettem meg, Veres Pétert vagy Örkényt vagy mind a kettőt? Reméltem: egyiket sem!) Nem erről van szó elsősorban, — hanem arról, hogy Örkény regényét bizonyon óvakodás jellemzi a nehézségek rajzától, a konfliktus kiélezésétől, tartózkodás a határozottabb problémafölvetéstől s túlgyorsan, simán helyrejön minden a házastársak között; sok részletszépsége ellenére sem tudta igazán életszerűen, izgalmasan megjeleníteni ezt a problémát. Veres Péter viszont szinte szélsőségesen kiélezte a konfliktust, — megmutatta, hogy a rothadt polgári erkölcs és a szocialista vagy inkább a szocialistává fejlődő erkölcs milyen kemény harcot vív a mi életünkben s hogyan győzedelmeskedik, az utóbbi. Izgalmas: ezt a szót használtam az imént s nem véletlenül. Örkénynek vannak olyan írói kvalitásai, amelyekben talán felette áll Veres Péternek: a cselekményesség, eseményesség, fordulatoság, — mégis a »Rossz asszony« sokkal izgalmasabb írás, mint a »Házastársak«. Annak ellenére, hogy ennek a kisregénynek komoly fogyatékosága, hogy Veres Péter inkább leírja, semmint megjeleníti Ibolyka és Majoros Józsi konfliktusát. Mégis: a valóság eleven izgalma, hitelessége, sokmindent pótol.

Több bíráló, főleg az olvasóktól jövő levelek egy részében fölrották azt, hogy Ibolyka nem fejlődik s ezáltal Veres Péter nem tudta érzékeltetni a szocialista erkölcs fölényét, győzelmét. Erdemes erről néhány szót ejteni, mert nálunk a konfliktusmentesség elmélete úgy is jelentkezik, hogy a kritika vagy a rossz lektor azt is számonkéri az írótól, ha az ellenséges figurák kivételével a regény, a színdarab vagy a film végére nem »javul meg« minden kisebb-nagyobb rossz tulajdonsággal rendelkező szereplő. Társadalmunk emberformáló erejének hiányos ábrázolását látják ebben. Elvontan feltétlenül helyes igazságok ilyen minden konfliktusra alkalmazott számonkérése azonban a konfliktusok elkenéséhez vezethet. A »Rossz asszony«-ban Ibolyka szerepe az, hogy szélsőségesen képvisel egy pusztulásra ítélt világnézeti tartalmat s éppen ezért olyan éles a konfliktus és éppen ezért dombó-

rodik ki a Majoros Józsiiban fejlődő szocialista erkölcs fölénye s győzelme. Igen: a győzelme is, ha konkrétan Ibolyka nem is fejlődik a regény végére, mert érezzük, hogy csak egy ilyen szilárd, tiszta, nemes erkölcsiség lesz képes átformalni az összes Ibolykát...

Szabó Pál—Balázs Sándor »Darázsfészkek« c. színdarabja a »Hajdu Klári« c. regényből készült. A színdarab jelentékenyen jobb, igazabb, létezőbb, mint a regény. Miért? Mert a »Darázsfészket« író Szabó Pál mélyebben merte ábrázolni az élet konfliktusait, mint a »Hajdu Klári«-t író Szabó Pál. A »Hajdu Klári« egy sok részlet-szépséggel megírt gépállomási idill, — egy olyan élet-darab, amely eléggé elzártan folyik a külső világtól, amelyen belül ugyan vannak problémák a fiatalok munkaerkölcsé körül főleg, — de igen simán megoldódnak ezek, sokkal simábban, egyszerűbben, mint az életben, mert Hajdu Klári jön s egyből rendbe szed mindent. A darabban Hajdu Klári szocialista hite s a gépállomási fiatalok egy részének anarchista individualizmusa között élesebb az összeütközés, mint a regényben; Talkács figurájával betört a gépállomás életébe a kinti élet feszültsége s világosabbá vált a gépállomás helye is parasztságunk életében és bekerült a történetbe Hajdu Klári egyéni konfliktusa is: szerelme Árgyélán Jóska iránt, amitől életesebbé vált Klári alakja is.

Örkény több, mint másfél esztendeje dolgozik Bónis-család című regényén, amely egy régi műszaki értelmiségi ember fejlődéséről szól. Rendkívül izgalmas és bonyolult probléma ez, — több írónkat foglalkoztatta már, de rendszerint beérték azzal a sémával, hogy a régi mérnök nem híve a népi demokráciának, ám az országepítés hatalmas lendülete elragadja s hívünk lesz. Vajjon nem igaz ez? De igaz: a régi értelmiséget először új életünk építésének az a nagyszerű távlata ragadta meg, amely kiszélesedett körülöttünk; ám sokkal összetettebb mégis ez a fejlődés. Miért van Sólyom László »Holnapra kiderül« c. sikeres, de egyben sok írói gyengeséget is mutató darabjának olyan nagy hatása? Azért, mert először mond ki az értelmiség és népi demokráciánk viszonyáról bátran, ám építő módon olyan igazságokat, amelyekről irodalmunk eddig nem beszélt. Örkény regényéről az egésznek az ismerete nélkül nem lehet ítéletet mondani, — de az eddigi megjelent részletek sok jóval biztatnak. Többek között azon a ponton látunk előrelépést, hogy megmutatja az értelmiség fejlődését gátló előítéleteket is...

Vagy hadd említsem még, példaként, Karinthy két különösen kiváló riportját: a Muszka Imréről szólót s az »Ezer év« címűt. Mi ragad meg ezekben különösen? Az, hogy nyíltan mer beszélni komoly bajokról is s hogy a szinte könyörtelen riporteri számadáson átsüt valami mélyeséges humanizmus és egyben mélyeséges hit: a szocializmusban, a párt erejében hívő emberé.

Mit akartam ezekkel a kiragadott példákkal, illetve művekkel illusztrálni? Azt, hogy ahogyan egyre jobban kiteljesedik irodalmunkban az »élet igazsága« s elmélyültebb, az ellentmondásokat, a régi s az új harcát bátrabban feltáró lesz az írók alkotó munkája, úgy növekszik hite s neve:5 értéke is. Helytelen lenne minden olyan törekvés, amely a valóság megszépítése, rózsaszínűvé festése, a konfliktusok elkenése felé akarná terelni íróink figyelmét. Ez visszavetné irodalmunk fejlődését — és egyben szűkítené, gyengítené nevelő hatását is.

Irodalmunk egészséges irányba való fejlődését mutatja az is, hogy egyre több az olyan új magyar mű, amelynek széles közönségsikere van. Köztudomású, hogy új irodalmunk népszerűsége, olvasottsága eddig nem volt kielégítő. Voltak ugyan művek, amelyek kivívták dolgozóink szeretetét, megbecsülését, — de új irodalmunkat sok kritika érte az olvasók részéről, esz-

mei és művészi fogyatékoságai miatt s leginkább azért, hogy a művek nem tükrözik eléggé a mi életünket. S végeredményben egy színdarab sikere vagy egy regény olvasottsága, a versek népszerűsége vagy népszerűtlensége is kritika. Ha a könyvtárak olvasottságáról szóló kimutatásokat nézzük, a legolvasottabb írók között néhány nagy klasszikus írónkat s a legjobb szovjet írókat találjuk. Mi az oka klasszikus írónk nagy népszerűségének? Mindenekelőtt nyilván az, hogy kiváló írók voltak, kiváló műveket alkottak, — olyan figurákat, olyan emberi jellemeket rajzoltak műveikben, amelyek ma is megragadják az olvasók képzeletét. Klasszikus irodalmunkat s az új magyar irodalmat összehasonlítva, többször megállapítottuk már, hogy régi nagy írónk a maguk korát jobban, hitelesebben tudták ábrázolni, mint a maiak a mi korunkat... Ha mai irodalmunkat dolgozó népünk még nem értékeli úgy, ahogyan szeretnénk, ennek egyik fontos — talán a legfontosabb — oka, hogy e művek tükrében nem ismer eléggé önmagára. S ez nemcsak a művek művészi gyengeségétől van — hanem az élet leegyszerűsített ábrázolásától elsősorban s attól, hogy az olvasók nem érzik eléggé »ithoninak«, eléggé magyar levegőjűnek sok írásukat. Hányszor hallani: »Akkor már inkább elolvasok egy szovjet regényt, mert azt hitelesebbnek érzem, többet mond nekem...«

S itt szeretnék néhány szót szólani új irodalmunk nemzeti jellegéről is — mert a valóságú ábrázolás és a nemzeti jelleg között a legszorosabb összefüggés van. Sajnos, igen keveset foglalkoztunk még azzal a kérdéssel, mit is jelent nálunk ma a szocialista kultúrának ez a megfogalmazása: szocialista tartalom, nemzeti formában. Sokan azt hiszik, hogy a nemzeti forma csupán a nyelvet jelenti, esetleg költészetünk hagyományos formáit. Persze, a nyelv, a nemzeti nyelv rendkívül fontos dolog: a nyelvvel kifejezett gondolkodásmód, a hasonlatok, a fordulatok, a ritmus, mind olyan dolgok, amelyek rendkívül jellemzőek egy nép, egy nemzet életére, »egyéniségére«... A nemzeti forma azonban ennél többet jelent. Az, hogy a szocializmus eszméi nálunk hogyan valósulnak meg, hogyan formálják át az embert, az egész népet, a tájat, az országot, — sokban meghatározza ezt a mi sajátos történelmi fejlődésünk, iparunk, technikánk, mezőgazdaságunk, kultúránk fejlettsége s még rengeteg körülmény. A szocialista-realista irodalom alapvető mondanivalója *mindenütt* (nem csak nálunk) az új ember kialakulása, a régi és az új harca; — ebben sok a közös vonás, de sok a különbözőség is. A régi részben éppen úgy más nálunk, a mi embereinkben, mint mondjuk Romániában, alkárcsak más részben az alakuló új is... Ha ezt nem tudják érzékeltetni írónk, akkor születnek az olyan sematikus művek, amelyekben csak a neveket kell kicserélni s éppen úgy történhetnek Romániában, mint nálunk. A mi szövetkezettünkbe belépő szegényparasztnak nyilván nem *csak* más nyelvet beszél, mint egy más nemzeté. Van bennük, természetesen, egy csomó közös vonás is, — de van egy csomó külön, eltérő vonás is. S nem *csak* annyiban eltérő, amennyiben a típuson belül is minden ember külön egyéniség, hanem abban is eltérő, hogy a mi szegényparasztnak más történelmi-társadalmi körülmények között, más tájban nőtt fel: hogy magyar. Eddig mi, ha a tipikusról beszéltünk, leginkább csak ennek osztálytartalmát vetettük fel; a nemzeti jellegről a nemzeti formáról nemigen beszéltünk, legfeljebb jelszószerűen. Úgyhiszem, itt lenne az ideje, hogy ezt a problémát is kiemeljük a jelszószerűség állapotából. Egy bizonyos: semmiféle misztikus dologról nincsen itt szó; — új irodalmunk nemzeti jellege úgy erősödik, ahogyan egyre közelebb kerül a valósághoz, ahogyan az életnek nemcsak az általános, fő vonásait rajzolja meg, hanem a részletek finom bonyolultságával is törődik, ha az élet igazságának tükrö-

zése nemcsak jelszava, hanem elmélyült alkotó módszere lesz. Egyre több olyan művünk születik, amely ezt már mind sikeresebben valósítja meg.

Az itt vázolt, lényegében egészséges fejlődésnek azonban vannak irodalmi életünkben helytelen s helyenként már veszedelmes eltorzulásai. Irodalmunk további fejlődése ellen vétenénk, ha nem tennénk ezeket igen hangsúlyosan szóvá s nem indítanánk ellenük halaszthatatlanul igen éles harcot.

Azt, hogy a március 15-i cikk egyes tételeinek félreértése vagy félremagyarázása milyen veszélyeket rejt magában s milyen káros következményekkel jár, lejobban a leggyorsabban s legérzékenyebben reagáló műfaj, a költészet jelzi.

Költészetünk fejlődésének utolsó egy évét s különösen utolsó hónapjait nézve, sommásan megfogalmazva, kétirányú eltorzulást látunk: erős elcsúszást egyrészt az öncélúság, másrészt a naturalizmus felé.

Miben jelentkezik az öncélúság?

Legszembetűnőbbben a tematikában. Kétségtelen s örvendetes jelenség az, hogy van költészetünkben tematikai gazdagodás; sokszínűbben s összetettebben ábrázolja költészetünk az ember belső világát. Am az már súlyos zavart, veszélyes irányt mutat, hogy költői tematika gazdagodása egyben annak szűkítésével is járt, hogy az intímebb költői világkép kiszélesedése magával hozta költőink egy részének erős befelé fordulását; az elfordulást a társadalmi ihletésű, népünk harcait tükröző s azt segítő költészettől. Igen aggasztó mindenekelőtt a közvetlenül politizáló költészet visszaszorulása; — holott egész nemzeti költészetünk — s nemcsak Petőfi! — példája meggyőzően bizonyítja, hogy nagy költészet mindenkor csak a kor társadalmi talajából nőhetett fel. Új irodalmunk, új költészetünk egyik vívmánya éppen az volt, hogy — a polgári dekadencia rombolása után — a közéleti ihletésű líra megint költészetünk középpontjába került. S ezt a vívmányt ma veszély fenyegeti. Önmagában az még nem baj, sőt jó, hogy egyre több vers szól a tájról, viharról, szerelemről, barátságról, — így tágul, gazdagodik a költői világkép s így kerül bele az egész ember. De az már nagy baj, hogy erősen megrikkultak a népünk mai, sorsdöntő kérdéseivel kapcsolódó, kifejezetten politikai tartalmú, harcok versek. Némi túlzással: aki ma ilyet ír, mintha a »sematikus költő« címére pályázna.

De nem csak a közvetlenül politizáló versek forrásának az elapadásáról van itt szó. Különbösen is, úgyhiszem, helyes megmondani, hogy a nem közvetlenül politikai verseknek is lehet előremutató társadalmi mondanivalójuk. Kónya »Delelőn« c. szép ciklusa, Zellek »Egy falusi futballpályán« c. költeménye, Benjámín verse az apjáról, Tamási Lajos verse a barátságról, Simon István »Leánynézőben öcsémme!« vagy »Csomzag« c. költeménye — hogy csak néhány példát mondjak — nem politikai versek a szó közvetlen értelmében s mégis olyan társadalmi, olyan emberi mondanivaló sugárzik belőlük, ami fölemelő, ami a mi szellemünket tükrözi. A mi életünkről, a mi új, gazdagabb emberi világunkról vallanak az ilyen versek: új költészetünk gazdagodását látjuk bennük.

Azonban egyre több az olyan vers, amelyek nem így szólnak az emberrel, a tájról, szerelemről, amelyek a dekadens pesszimizmust vagy az öncélú formajátékot tükrözik. Itt vannak elsősorban a megsokasodott »halál-versek«, az alkotóereje teljében levő Zellek néhány ilyen költeményétől Nagy László »Balladé-ján, Simon István »Tavaszi vers«-én s Juhász Ferenc »Rezi bortal«-án keresztül az egészen fiatal költők verseiig pesti s vidéki folyóiratainkban egyaránt. Véletlen dolog ez? Semmiképpen nem. A halál vízióival, a lét végső értelmével viaskodni ma, pláne olyanok számára, akik előtt a harc szép kötelessége áll s akiket munkásosztályunk, népünk győzelmei

az *értelmes lét* mind magasabb régióiba emelnek: célvesztést jelent, megfutamodást jelent. Az ilyen költemények nem nevelnek, hanem elcsüggesztenek; nem harcra buzdítanak, hanem az élet értelmetlenségének hazug, dekadens filozófiáját terjesztik.

Az átmeneti célvesztés, a fáradtság, csüggedés, a megfutamodás nemcsak a megsokasodott »halál-versek«-ben, hanem egy sereg más, új versben is megmutatkozik. Itt vannak mindjárt a különben egészen nagyszabású költőként kibontakozó Nagy László új versei a Csillag legutolsó számában. Különösen a »Gyöngyszoknya« címűre szeretnék emlékeztetni, amely nagy-erejű, képgazdag vízió egy jégverésről. A költői erő nagysága s a mondani-való kicsisége közötti aránytalanság különösen aláhúzza az eszmei szegénységet, az öncélúságot, a csüggedés hangulatát. Vagy hadd említsem Juhász Ferenc rendkívüli költői tehetségről tanúskodó verseit: akár a »Könyörgés közepszerért«, akár az »Őszi intelem« címűt... Viívódás, meghasonlás, reménytelenség árad ezekből a versekből.

S a példákat lehetne sorolni.

Persze, mondhatják, — mondják is —, hogy egy-egy költő pályájának az egészét kell nézni s nem a változó hangulatok véletlenszerűségét. De véletlenszerűségről van-e itt szó? Semmiképpen. Az említett versek s a hozzájuk hasonlók költészetünkben ma nem elszigetelt versek; az ilyen jellegű, fáradt, menekülő, pesszimista versek jelenséggé váltak. Ha nézi az ember folyóiratainkat, — fővárosiakat, vidékieket együtt — szinte egy új paraszszista költői magatartás körvonalai bontakoznak ki.

»Csak te ne dideregj, ifjúságom!« — mondja Juhász Ferenc »Őszi intelem« c. versében s hozzáteszi reménytelenül:

»Minden ős régi, minden ős mégis
új keserőség, új szomorúság...«

Nemcsak rá jellemző — eléggé elterjedt ez a menekülő költői hangulat.

A költő joga s költői kötelessége — mondhatják —, hogy számot adjon elcsüggedéséről is. Ez igaz. Nekünk viszont jogunk s kötelességünk, — a költők iránt érzett szeretetből s féltésből is eredő kötelességünk, — hogy megmondjuk: ez nem jó út. *Ez az út nem fölfelé, nem a költői gazdagodás felé, hanem a dekadencia mocsarába visz.* Ez nem visz közelebb a néphez — hanem elszakít tőle. Ez a költői magatartás: a néptől, a mi életünk valóságától való elszakadást tükrözi. Ez az út: elvisz a költő igazi hivatásától. Ady írta:

»Nálunk divat korán vénülni,
Itt ifjak is született vének,
Nekem tilalom a vénülés!«

Ha neki akkor, abban a megrokkantó korban »tilalom« volt a vénülés — százszeres »tilalom« (nem hivatalos, hanem az életből felnövő »tilalom«) ma a mi költőink számára, akiknek az ifjúság gyönyörű öröme zeng mindenfelől. A dekadencia, a pesszimizmus ma: káros világnézeti tartalmat fed s előbb-utóbb szembeállít a néppel, mert szemben áll a mi társadalmunk lényegével. Nem a költői ihlet »szabadságát« akarjuk megnyirbálni, amikor felhívjuk költőink figyelmét a veszélyes útra, — hanem a *költészet igaz hivatását, a költő igazi szabadságát óvjuk!*

A másik veszélyes eltorzulás: a naturalizmus.

Egész irodalmunk s benne költészetünk számára is — mint már mondtuk — megtermékenyítő a törekvés a valósághoz való forróbb »testközelségre«. De a valóság mélyebb s összetettebb ábrázolását jelenti-e az a

mindjobban kibontakozó költői irányzat, amely az öncélú bajmutogatást, a hiba-keresést, a nehézségek ábrázolását látja fő költői feladatának? Nem, — hanem a *valóság durva elferdítését, meghamisítását jelenti ez!*

Fedig több — már érett — költőnket is fenyegeti ez a veszélyes út. Kuczka »Nyírségi naplójá«-ról nem akarok bővebben szólni: sok vita folyt már róla. De hadd említsem például Kónya Lajos néhány újabb versét, az »Anyám« címűt az Új Hang januári, vagy a »Borul a föld« címűt a Művelt Nép június 20-i számában. Kónya egyik legrokonszenvesebb költői egyéniségünk: versei művészi értékén túl mindig megragadja az embert az a népünk sorsáért érzett mély felelősségérzés, amely szinte minden sorából kisugárzik. Számára — az ember ezt érzi — a legnemesebb' értelemben véve »közügy« a költészet. Viszont új versei egy részében van valami aggasztó, helytelen, nem igaz s nem költői. Ahogy tavaly június előtti verseinek egy részére — pl. a választási ciklus több darabjára — valami nem is optimista, hanem rózsaszínű, már-már édeskés életszemlélet volt a jellemző, úgy ma nem egy versét indokolatlan borúlátás, pesszimizmus, bajkeresés lengi át. S ahogyan az előbbi nem volt igaz — nem igaz ez a mostani sem. Ahogyan annak nem volt nevelő értéke — ez egyenesen félrenevel. A »Borul a föld« c. versben a kormányprogram során feltárult hibák villannak fel csüggedt-haragos költői képekben (hibák, amelyeket nem a költő, hanem a párt tárt fel s amelyeket sorban kijavítunk) s a végén mindezt keretbe foglalja a néphe vetett bizodalom különben szép költői képe:

*»Ne féltétek ezt a konok népet —
erős, mint az újuló természet.«*

Nagyon indokoltan kél fel az emberben a kérdés: kitől, mitől ne féltünk ezt a »konok népet«? A szocializmustól talán?, amelynek építése közben ugyan követünk el hibákat, — de amelynek a lényege az, hogy a »megújuló természet« csodálatos erejét adta és adja szüntelen, népünknek?! A népben való, különben szép és nemes bizodalomnak ilyen drámai költői hangulata a felszabadulás előtti költészet egy részére volt jellemző, amikor a nemzet alatt élők nép örök megmaradásának a reményével bíztatták magukat, akik nem tudtak hinni a felszabadulásban. De most, amikor ezé a »konok népé« itt az ország s ez épít jelent, jövődőt, a belőle nőtt párt vezetésével, amikor nem a »nemzet alatt« él már a nép, hanem ő maga a nemzet, miért e drámai, optimistának látszó, de mélyen pesszimista, hitetlen önbiztatás? Az a költői kép, ami ebből a versből kibomlik: nem a mi életünk mélyebb igazsága, hanem az igazság meghamisítása.

Miért beszélnek ilyen bőven erről az önmagában különben nem nagyon jelentős versről? Mert, mint cseppben a tenger, tükröződik benne az a súlyos és káros politikai eltévelyedés, ami nem csak Kónya egyes utolsó verseit jellemzi, hanem több költőnkre is jellemző. Említhetem itt a tehetőséges és a költészetünkben sok vonásában új, friss hangot képviselő Sipos Gyulának több versét (Baj van ebben a faluban, Allatmese stb.) Kritikánk gyengeségét mutatja, hogy hibaként csak a prózaiságot rótták fel Siposnak s nem vették észre, hogy e formai gyengeség mögött súlyos szemléletbeli hiba van. Megemlítem még **Eörsi István** »Bizalomért« című versét, az »Új Hang« decemberi számában, amely a nép s a párt és állam közötti szakadásnak hamis, hazug képét festi fel. De ismétlem: nem csak az említett költőkről van itt szó... Részben más költők megjelent verseivel is lehetne szaporítani e példákat. Részben az egyes szerkesztők is tanúsíthatják, hogy sok ilyen bajmutogató, nehézségeket strófákba szedő költői mű lapul a szerkesztőségi fiókokban...:

Mint mondtam: a költészet az, amely legelsőként jelez; jelenleg az eszméletlen naturalizmust. De, hogy itt sem véletlen s nem csak *egy* írók, *egy* írásaiban föllelhető, hanem szélesebb körű jelenségről van szó, más műfajok is jelzik.

Elég korán jelezte már, az »Uborkafá«-val, a szatíra eltorzulása, — de az sem elszigetelten. Ebben a vonatkozásban az újabb szatíra-kíséreltek közül hadd említsem meg K. Grandpierre Emil »Csodakáder« című írását a Csillag februári s Örkény Istvánnak »A szent« című karcolatát a Csillag júniusi számából. K. Grandpierre különös műfajú írásában lényegében helyes eszme-futtatásokat mond a szocialista szatíráról, — de ahogyan a »nem-közönséges« karriérista »Csodakáder« háborítatlan útját leírja a mind magasabb polcokig, az teljesen ellene mond az eszme-futtatásnak; az meghamisítja a mi világunkról alkotott képet. S hogy a szatírával, a szatírában nélkülözhetetlen éles és bátor bírálattal hogyan lehet visszaélni, ártani, arra jellemző Örkény István említett »A szent« című szatirikus karcolata, amely az egyes párttagokban nyilván meglévő farizeusság kigúnyolása címén valójában a pártot gúnyolja ki, cinikus módon; szatíra címén destruktív persziflázst csinál.

A prózairodalomból a naturalista eltorzulás példajaként említhetem Győri György »Tragédia«, vagy Tóth László »Verekedők« c. novelláját a Csillag és G. Nagy János jegyzetét az Új Hang utolsó számából. (Persze, a felsorolás ezzel korántsem teljes.) A »Tragédia« »témája« ugyanaz, mint a »Rossz asszony«-é, — egy házasság felbomlása. De míg az utóbbi a szocialista erkölcs győzelmét sugározza, — Győri novellájára az öncélú nyomorúság-mutogatás lehúzó naturalizmusa jellemző s végső soron az a hamis, nem igaz tanulság csendül ki belőle, hogy az asszony-sors nálunk ugyanaz, mint volt tíz, húsz, ötven évvel ezelőtt... Vagy a »Verekedők«? A »valóság mélyebb ábrázolása« címén a mi életünk perifériáin élő lumpen elemek életét világot elénk, nyers színekkel. S mindehhez még csak ennyit: a filmgyár dramaturgiáján is jelentkeztek az utóbbi időben írók — főleg fiatalok — forgatókönyvekkel, amelyekre szintén a durva naturalizmus jellemző.

Ebbe a jelenség-sorozatba tartoznak az olyan tévnézetek is, mintha a mi életünk fő konfliktusa a bürokrácia és a nép közötti konfliktus lenne. Ez kapott erős hangsúlyt az emlékezetes falusi anketón s ezt tükrözték Urbán »Uborkafá«-jának megbírált hibái. Erről beszélt, részben, Örkény sokat emlegetett októberi cikke — s tulajdonképpen az ott megírt helytelen nézeteknek irodalmi ábrázolása az ő (Örkény) »Tóni bácsi igazsága« c. karcolata a »Csillag« decemberi számában. Ebben arról van szó, hogy Tóni bácsi Sztálin-városból Komlóra akar menni dolgozni, — el is mehet, de valami tényleg bürokratikus hercehurcán kell neki keresztülvergődni, ami az élettől is elveszi a kedvét. Helyes ezt élesen megbírálni, joga van az írónak erre? Fel-tétlenül. De Örkény ebből az esetből mély ellentétet konstruál a dolgozók s lényegében a szocialista építés terv-fegyelme között: »A kommunizmusba millió út visz: annyi út, ahány ember odatart. S'ezeket az embereket nem lenne szabad összetereelni, katonás sorban meneteltetni, uniformisba öltöztetni s kurta vezényszókkal dirigálni nekik...« Ez nem a bürokrácia ki-növéseinek szocialista kritikája, hanem a mi rendszerünk kispolgárij kriti-kája: nem lett volna helye a Csillagban!

Mit mutatnak mindezek a jelenségek?

Azt mutatják, hogy íróink egy része nem értette meg vagy nem jól értette meg a júniusi határozatokat s nem érti vagy nem jól érti pártunk új politikáját, S különösen aggasztó a dolog azért, mert általában az ú. n. »de-rékha« íróiról vagy fiatal, tehetséges írókról van szó, akik jórészt már a

mi neveltjeink. *Íróink egy részének súlyos eszmei gyengesége tükröződik ezekben a hibákban.*

Egyes íróinknál zavarok vannak az irodalom népszerűsítő szerepének az értelmezése körül. Ábból, hogy az ellentétek harcában folyó fejlődés hiteles ábrázolása megköveteli az ellentétpár másik oldalának, a visszahúzóznak, a bajnak, a nehézségnek a megmutatását is, — nem: egy írónk azt a következtetést vonta le, hogy most már csak, vagy *elsősorban*, erről kell írni. Íróink egy része ezért szívesebben keresi az élet sötétebb oldalait, az elmaradottságot s mintha — megírás szempontjából — eleve gyanúsnak, »sematikusnak« találná az élenjárók győzelmeit, sikereink írói ábrázolását. Jó szövetkezetekről például alig irtak az utóbbi időben, — pedig vannak jó szövetkezetünk: tipikus jelensége ez életünknek... ezek mutatják életünk igazi tendenciáját. S egy szövetkezetet virágzó közösségé építeni nem kevés küzdelembe kerül; az ilyen küzdelem megmutatja és megedzi az ember jellemét, szellemi, erkölcsi értékeit s azt is megmutatja, milyen akadályokat és hogyan kell legyőzni az előrejutásért. Szóval: *akad itt is elég mély konfliktus.*

Megfogalmazva vagy megfogalmazatlanul nem egy írónkban él olyan nézet, hogy az író feladata ma: »jelzéseket« adni a pártnak a bajokról, a hibákról, bírálni a hibákat. Persze, jelezni a bajokat, bírálni a hibákat joga és kötelessége az írónak is, mint joga és kötelessége minden embernek ebben az országban, akinek szívügye a szocializmus építése, népünk jövője, virágzó élete. *De aki ebben látja a szocialista-realista irodalom fő feladatát, — az nem érti a lényegét. A szocialista-realista irodalom lényege: az élet, a valóság konfliktusait élesen fölvetve, teljes mélységében megmutatva, ábrázolni e harcban az újnak, az előremutatónak a győzelmét. Nem valami az élettől, a valóságtól függetlenül megszerkesztett szabály ez — hanem az életből, a valóságból kinőtt alkotói módszer, mert a mi életünkre az új szakadatlan növekedése s győzelme a jellemző: a magból kibomló csíra s a csírából felnövő fa... Aki nem érti azt, hogy az árnyoldalak ábrázolása csak így, a konfliktusok szocialista-realista ábrázolásának egységében nyeri helyes értelmet, az beléfukad az eszmeietlenség mocsarába. Az hiába lengeti jelszóként »az élet igazsága« ábrázolását, mint írói programot, — valójában durván meghamisítja az élet igazságát.*

Vannak íróink között olyan nézetek, amelyek mindenekelőtt álló, szinte egyetlen feladatként látják ma az élet valóságának szinte szociográfiai részletességű felderítését. Ne féljünk a naturalizmustól, mondják, aki »ist-tel bánik, kormos lesz«, aki az élet kutatására vállalkozik, arra mindig leleselkedik a naturalizmusba tévedés veszélye... Az élet részletekig való feltárása nélkül viszont nem lesz életteljes, hiteles irodalmunk, mert ez ma a fő hiányosság. Ilyen nézet bukkan fel például Erdei Sándornak »Közelebb a valósághoz« c., az Új Hang áprilisi számában megjelent cikkében. Nos, ebben van igazság — de aki itt megáll s ezt esztétikai rendszerré teszi, az menthetetlenül utat nyit az eszmeietlen naturalizmusnak! Olyan írói szemlélet nélkül, amely a marxista-leninista világnézet s a forró szocialista hit erejével rendezi és egységbe forrasztja a valóság elemeit, nincs szocialista-realizmus! Ez az, amit József Attila így fejezett ki: »az igazat írd, ne csak a valódit!«

S meg kell mondanunk: míg egyfelől örülünk az íróinkban feléledt valóság-kutató szenvedélynek, s ezt bátorítjuk is, — másfelől nagyon határozottan rámutatunk a veszélyre, amely a valóság megismerésének empirikus szemléletéből ered. Aki a valóság részelemeit a pártosság igénye nélkül, a valóságot helyesen értelmező világnézet — a marxizmus-leninizmus világnézete nélkül — formálja művé: ma menthetetlenül a naturalizmusba csúszik. *S ha a naturalizmust a kapitalizmus idején még úgy ahogy lehetett mint a valóság megismerésére való törekvést tekinteni, — ma nálunk, a szocia-*

lizmus világában menthetetlenül a népi demokráciával való szembehelyezkedés álláspontjához vezet. De érdemes felhívni itt a figyelmet arra a korlátozott nézetre is, amely — kimondatlanul is — csak a nyers naturát tartja a valóságnak. Holott: valóság a könyvekben felhalmozott tapasztalat is, sőt — horribile dictu — valóság a marxizmus-leninizmus elmélete is. Sajnos, írónk a valóságnak erről a döntő eleméről gyakran megfeledkeznek; nem tanulnak eleget. Az élet »alulról«, s »felülről« való szemléletének elválaszthatatlan egységéről megfeledkeznek. Enélkül pedig sose volt s ma különösen nincs igazán nagytávlatú író!

A valóság ilyen egyoldalú értelmezése, gyakran fetiszizálása vezet oda, hogy írónk nem tudja elválasztani a lényegest a lényegtelenőt; hogy — Gorkij szavaival élve — »békaperspektívából« nézik az életet. Hol van a mi életünk igazi, szélesebb perspektívája azokból a művekből, amelyek a júniusi határozat előtti hibákat-bajokat »leltározzák« még ma is? S nemcsak a szocializmus messzibb, nagy perspektívájáról van szó; — de nem látják a közelebbi perspektívát, ami pártunk új politikája nyomán gazdag eredményekkel bontakozik ki! Egy példát véve: a parasztpolitikában elkövetett hibákat — a párt önkritikáját — ismételtetni ma s nem látni, azt, hogy a decemberi mezőgazdasági határozat nyomán hogyan megy előre minden és nem ezt a politikát segíteni a mi írói eszközeinkkel: ez nem bátorság; ez súlyos hiba, népünkkel szemben.

És itt szólanék az írók felelőségéről, ami körül szintén sok félreértés van.

A Szabad Nép cikke s Rákosi elvtárs beszámolója a *nagyobb írói felelősséggel és hivatástudattal párosult nagyobb alkotói szabadságról* beszélt — s ebben a fogalmazásban éppen akkora hangsúly esik a felelőségre, mint a szabadságra. Íróink egy része pedig csak a nagyobb szabadságot hangsúlyozza. Vannak — szerencsére nem sokan — akik sanda módon s nem a népi demokrácia talaján állva a szabadság határait úgy próbálgatják »kitapasztalni«, hogy milyen messzire lehet eltávolodni a mi ügyünk írói szolgálatától... Íróink többségénél nincs erről szó — de sokaknál mégis súlyos zavarok mutatkoznak.

Talán mondanom sem kell, hogy nálunk, a mi rendszerünkben a nagyobb alkotói szabadság és a nagyobb írói felelőség nem egymást korlátozó vagy éppen egymással ellentétes — hanem egymást kiegészítő, egymás termékeny kibontakozását elősegítő tényezők. A párt nem tapasztalatlan, könnyelmű gyerekeknek nézi az írókat — hanem mélyesen bízik bennük és sokat vár tőlük. A nagyobb alkotói szabadság és a nagyobb felelőség összefüggését nem úgy értjük, hogy »az utcára kimehettek, de a járdáról le ne lépjetek«, hogy »gyufát kaptatok, de föl ne gyújtátok a házat«. Íróink javát mély felelőség hatja át népünk szocialista szellemű nevelése iránt s a nagyobb alkotói szabadság éppen azt jelenti, hogy az irodalom az eddiginél még jobban betölthesse azt a nagy népnevelő szerepét, amelyet csak mint irodalom, a saját benső törvényei szerint fejlődve tudhat betölteni. S fordítva: a nagyobb írói felelőség azt jelenti, hogy a szélesebb, szabadabb alkotói lehetőségeket népünk javára gyümölcsöztessük.

Gondolom, írónk többsége számára az írói szabadság és felelőség ilyen összefüggése egészen magától értetődő — de mégis beszélni kell róla, mert az előbb elemzett eltorzulások ide is kapcsolódnak: a felelőség félreértéséhez.

Az író felelősége nem vicinális, — hanem történelmi felelőség, mert az író a nép nevelője. Vajjon igazi, pártos írói felelőség-e az, amely számbaveszi a hibákat, — de nem az az elsőrendű írói gondja, hogy pártunk, kormányunk összpolitikájáért érezve magát felelősnek, az előremutatást ábrázolja, az igazi, teljes perspektívát mutassa?! Nem az, semmiképpen! Nem a nép mellett áll az az író, aki az állami vezetés és a nép közötti hazug ellen-

tét premisszájából kiindulva a bürokrácia és a nép közötti fő konfliktus tév-nézetét vallja, akár tudatosan, akár öntudatlanul — hanem a nép igazi érdekeivel kerül szembe, menthetetlenül. Mert ez a fő konfliktus nem igaz. Mert az ilyen szemlélet a bürokrácia hibáinak helyes és szükséges — nagyon is szükséges — ostromozása helyett az állami irányítást, a nép államát támadja. És ez az álkonfliktus elmosza az írónak azt a nagy felelősségét, hogy — mint a nép nevelőjének — a népben, a dolgozóknban is meglévő hibák, visszahúzó erők ellen is küzdenie kell. Az a kispolgári »népbarátság«, amely idealizálja a népet, amely hibáival együtt pártfogolja a hatalom, a mi hatalmunk, a nép hatalma ellen: nem igazi népbarátság, hanem a nép igazi érdekei ellen támad. Ez nem a népért égő írói felelősség magatartása.

Vannak, akik az író felelősségét már-már szinte az ellenzéki szereppel azonosítják. Vajjon még régi, nagy író elődeinkre is az ellenzéki, vagy az egész nép sorsáért égő felelősség volt-e a jellemző? Feltétlenül az utóbbi. Ady — ha tetszik — »ellenzéki« költő volt, — de nem a vicinális politikus módján. Az egész nemzet sorsáért való nagy felelősség: ez volt nála a döntő, az elsősleges s mert *akkor* e felelősség csak a forradalmi ellenzékiesség magatartásában volt igaz, előreívő, ezért lett az, aki volt. De ma? Az író történelmi felelőssége — először e hazában — azt parancsolja, hogy szívvel-lélekkel álljon oda a párt, az állam politikája mellé, író-harcosként!

Itt szeretnék még szólni a *provincializmus és a nacionalizmus veszélyéről*.

Új irodalmunknak nagy vívmánya volt az is, hogy íróink érdeklődési körében egyre szélesebben bekerült mindaz, ami a világban történik. Íróink, ha nem is hiánytalanul, de mind szélesebben adtak visszhangot a proletár-internacionalizmus népünkben egyre erősebb gyökeret verő érzéseinek. Annak a mély meggyőződésnek, hogy a mi szabadságunk sorsa elválaszthatatlanul összefügg annak a világméretekben folyó harcnak a sorsától, amelynek élén felszabadítónk, a hatalmas Szovjetunió halad. Emlékezzünk ez írói munkánk olyan sikeres alkotásaira, mint Zelk: »A hűség és hála éneke«, mint Benjámin, Kónya, Kuczka, Devceveri, Somlyó s a többi költők legszebb béke-versei, mint Méray Tibor magyar írásai mint az írói számadások a Szovjetunióban és a testvéri népi demokráciákban tett utazásokról mint sok költőnk verse Beloianisz elvtárs mártírhalálakor... és így tovább. Íróink nemzetközi látókörének a szélesítésében szép sikereket értek el fordítóink is.

Az utóbbi időben viszont azt látjuk, hogy íróink nemzetközi érdeklődése erősen megcsappant: újra erősen fenyeget a provinciális beszűkülés veszélye, az »Extra Hungariam non est vita« álláspontja. Mi mással lehetne magyarázni a haza határain túltekintő, a hazafiság és a nemzetköziség mély összefüggését tükröző írások nagy hiányát? Helyes az, ha a hazáról, a haza tájairól, embereiről egyre melegebben, bensőségebben zeng a dal — de háttal állni a világnak, az igazi nemzeti érzéssel együtt kibontakozó nemzetköziség érzésének nem hangot adni: provincializmussal, sőt nacionalizmussal fenyeget. S fenyeget az is, hogy egyes íróink, a kozmopolitizmust összetévesztik a nemzetköziséggel, — a proletár-nemzetköziség nagy érzésétől is elfordulnak. A mi legnagyobb íróink szenvedélyesen magyarok voltak, — de megvetették a parlagiasságot, a »bajszos magyarság«-ot, a szűklátókörű magyarkodást. S megértették a nemzeti haladás és a nemzetközi haladás összefüggéseit. Az ő hagyatékukat folytatjuk és új irodalmunk eszmei tisztaságáért, eszmei teljességéért harcolunk, ha ma nagyon határozottan felvetjük, mint komoly veszélyt, a provincializmus veszélyét!

Kedves elvtársak!

Amikor ilyen hangsúlyosan föltárjuk az irodalmunk egészséges fejlődését komolyan veszélyeztető eltorzulásokat, azt is hangsúlyozzuk, hogy mind-

ez nem a Szabad Nép március 15-i cikkében lefektetett elvek revízióját, hanem ellenkezőleg: éppen azok helyes és teljes érvényesülésének a segítségét jelenti. Hangsúlyozzuk, hogy az ott lefektetett elvek helyességét irodalmunk lényegében egészséges fejlődése, irodalmunk fellendülése alapvetően igazolta. A nagyobb alkotói szabadság, a gazdagon kibontakozó kísérletezések, a valóság bátrabb, sokoldalúbb ábrázolása: látjuk, sok új eredményt hoz. Ez a helyes út! De csak akkor végzünk jó munkát, ha e helyes úton haladva megküzdünk mind a szektáriánus szűkkeblűséggel, mind pedig azokkal a nézetekkel, amelyek a valóság meghamisítása és szépítése elleni helyes harc címén a szocialista realizmus alapvető igazságait is revideálni akarják! Amikor az öncélúság és a naturalizmus kérdését így fölvetjük, nemcsak írói alkotó módszerről beszélünk, hanem e mögött arról az eszmei zavarról, amely — ha nem segítünk — oda vezet, hogy egyes íróink elszakadnak szocialista építésünktől, népi demokráciánk politikájától. Szeretném, ha íróink megértenék, hogy nem: *visszalépést* akarunk az élet való, sokoldalú ábrázolásától, hanem éppen ellenkezőleg: *előrelépést*.

Ez a harc, persze, igen bonyolult. Mi sem lenne nagyobb baj, mintha most a fürdővízzel a gyereket is kiöntenénk. **Eörsi** írja említett versében:

»Ki népéért szól, bárha itt-ott téved,
ne bélyegezze senki ellenségnek!«

Persze, az említett eltorzulások nem »itt-ott« való tévedés, hanem vasok eltévelyedést jeleznek — de a tévedéseket elkövető írókat nemcsak nem bélyegezzük ellenségnek, hanem a párt bízik bennük. Tőlük várja a hibák kijavítását, a helyes út megtalálását. *Nem ellenük*, hanem *értük* van a bírálat, hogy valóban minden szavuk, szubjektíve is és objektíve is, a *népért szóljon*.

A helyes út megtalálásában nagy segítséget jelenthet számunkra az a vita, amely a Szovjetunióban folyik ma, II. Irókongresszus előkészítéseként s amelyben élesen bírálják Pomerancev burzsoá »összinteség-elméletét«, amely nálunk sem elintézett probléma még, valamint az egyes szatírák durva szovjetellenes eltévelyedéseit. E viták fő tanulságai ránk is érvényesek!

Kedves elvtársak!

En úgy hiszem, most az a feladatunk, hogy — leküzdve mindenféle helytelen nézetet s komolyan szembeszállva azok irodalmi megnyilvánulásaival — fő figyelmünket arra fordítsuk; hogyan mehetünk még gyorsabban előre népi demokratikus rendszerünk, szocialista építésünk írói szolgálatában?! Nem elég, ha íróink mélyen egyetértenek pártunk politikájával s a III. Kongresszuson megszabott feladatokkal. *E politika »passzív helyeslése helyett mérhetetlenül többre: pártos írói szolgálatra van szüksége.«*

»A gazda szemével...«: nagyon sokszor elhangzott ez a meghatározás a kongresszuson, a felszólalók szájáról is. A mi rendszerünknek eddig is az volt a fő erőssége, hogy milliók érezték magukénak az ország dolgát, milliók szeme vigyázta, féltő gonddal fejlődő életünket. Baj volt persze, hogy e »gazdai gondoskodást« nem vettük eléggé számításba, látásunkat nem erősítettük eléggé milliók figyelő tekintetével, tudásunkat nem gazdagítottuk eléggé milliók tapasztalataival. De most az új szakasz politikája újabb szüzeket, milliók aktivitását bontakoztatja ki!

»A gazda szemével...«: ez minálunk azt jelenti, hogy még jobban erősödjenek bennünk az írói felelősség. S ne csak számbavenni azt, hogy mi van ebben az országban, hanem segíteni, nevelni, lelkesíteni is.

Az persze helyes, hogy az író nem pusztá »illusztrátor« akar lenni, hanem a saját szemével akar látni, kutatni akarja az életet, az író módszerével akarja megközelíteni s műben tükrözni a mi életünk bonyolult törvényszerűségeit; — itt kezdődik az író s így lesz irodalom az irodalom. De számunkra »saját szemünkkel látni«, — ez azt jelenti, hogy a »gazda szemével látni«. A gazda szeme, persze, észreveszi a gázt, a dudvát is; nem lenne gazda, ha nem venné észre s nem irtaná maga is; — de figyelme s gondossága elsősorban mégis a csirázó mag, a növény vetés felé irányul. Azt gondolja, neveit, erősíti.

Íróink figyelme, gondossága is irányuljon elsősorban a pozitívumok felé. Ábrázolják azt, ami életünkben szép és példamutató. Senki nem kívánja tőlük, hogy a bajról, a rosszról hallgassanak s »kilakkozott« műveket alkossanak, — de aki azt hiszi, hogy ma a forradalmi írói magatartást a bajkeresés, az ellenzékieskedés jelenti, az súlyosan téved. Tanulmányozzák íróink pártunk, kormányunk politikáját, tanulmányozzák a marxizmus-leninizmust, mert ez segít meglátni a teljes valóságot. Népünknek szüksége van az optimizmust sugárzó, nagy nevelőhatású művekre; szüksége van a példamutató hősokeket ábrázoló írásokra. Aki látta »A köszívű ember fiai«-t, láthatta: mennyire szomjúhozza ifjúságunk a romantikus hősokeket, a nagy-érzésű, nagy-cselekedetű embereket, a megrázó s fölemelő érzéseket! Száraz szellemi kenyéren s vízen akarjuk fölnevelni ifjúságunkat?

A Baradlayk pedig, ezer néven, s ezer alakban, jelen vannak a mi életünkben is. Keressék meg őket, — írják meg életüket. S ne féljenek, hogy konfliktusmentes lesz a művük. Miért nem írják már meg íróink a jó funkcionáriust — hiszen ilyen is van, — aki szembekerül *nem a néppel*, nem is csak a kulákkal, hanem a népben lévő *maradísággal*, így támad konfliktusa s vereségeken át mégis csak győz! Vagy azt a mérnököt, aki harcol a munkafegyelem megszilárdításáért s konfliktusba kerül a munkások egy részében meglévő elmaradottsággal. Azt az öntudatosá fejlődő munkást, aki szembekerül társaival — de harca sikeres lesz. Azt a munkás-levelezőt, akit meghurcolnak, de bebizonyosodik igazsága. Ahová néz az ember, csupa ellentmondás, konfliktus, harc, ami győzelemmé oldódik, hiszen nem mentünk volna s nem mennénk előre, ha nem volna valóban Benjámint szép versét idézve »minden nap győzelem...«. De nemcsak harc van itt — van idill is. Ha Mórincz a 30-as évek szörnyű nyomorúságában, a debreceni városvégen meg tudta látni Hitves Zsuzsika és Darabos Jóska tündéri idilljét — mennyivel több ilyen láthatna a ma írója. Urbán Ernő »Híntón járó szerelem« c. elbeszélése szép kísérlet volt ebben az irányban, de talán az egyetlen még...

Az ilyen életábrázolás döntő kérdése, hogy a régi és az új harcát megmutatva, az író *szenvedélyesen állást foglaljon az új mellett*. Nem szólamokban persze, hanem a valóság előremutató tendenciáit pártosan ábrázolva. Ez a művészi ábrázolásban a tipikusság és a pozitív hős kérdését veti fel. A szocialista-realista irodalmat éppen az különbözteti meg a kritikai realizmustól, hogy a szenvedő s bukásra ítélt jó hősök helyét elfoglalja a cselekvő hős, a pozitív hős. Íróink köztudatában nem él eléggé a pozitív hős kérdése — holott messziről nem megoldott kérdés ez még. Valami kis előrelépés történt ugyan az utóbbi időben is: a konfliktusok mélyebb ábrázolásával életszerűbbé váltak pozitív hőseink is. (Ilyen fejlődésre utal pl. a regény és a színdarab Hajdú Klárijája közötti különbség.) Az íróink nem félnek már tőle, hogy megmutassák a pozitív hőson belül is meglévő ellentmondásokat, nem akarnak minden áron gáncsnélküli lovagot faragni: emberibb ember kezd lenni a pozitív hős. De ez a fejlődés nagyon kevés. S ha csak erre vetnénk a hangsúlyt, az igazi pozitív hős helyett a »kettős kötöttségű hős«-höz jutnánk el.

A benső vívódás nem lehet idegen a pozitív hőstől sem, — de a fő jellemzője az, hogy bátran harcol és cselekszik, előre megy. Helyes, hogy íróink merik már bátrabban, kiélezettebben ábrázolni a konfliktusokat — de hiányosság az, hogy ezzel együtt még nem jelent meg irodalmunkban a nehéz helyzetekben is, az erőt, a szívet, hitet próbára tevő helyzetekben is cselekedni tudó hősnek az alakja. A »Rossz asszony« Majoros Józsiával kapcsolatban egyes kritikák helyesen jegezték meg, hogy túlságosan passzív, hogy a cselekvő erő s bátorság hiánya a főhős legnagyobb gyengéje. Sólyom László már említett darabjában például az a probléma, hogy a valóság pozitívabb erőt képviselő kommunista mérnök jóval alatta marad a régi értelmiségi típusát megjelenítő Lontaynak. S a Darázs-fészekben is, — az előzetes tanácsok ellenére sem tudott változtatni Szabó Pál azon a »sántaságon«, hogy Hajdú Klári alakja a darab vége felé egyre halványodik, nem tud cselekvően helytállni a nehéz szituációkban, a konfliktusok sokasodásában s Árgyelán Jóska fölibe nő.

Éppen, mert a konfliktusok bátrabb ábrázolásában előbbre lép irodalmunk, irodalmunk fejlődésének, pártosságának szinte kulcskérdése ma a pozitív hős ábrázolása. Enélkül irodalmunk nem képes érzékeltetni azt, hogy a mi életünk ellentétei nem antagonisztikusak, hogy a mi életünk kiélezett konfliktusai a haladás irányában oldódnak meg; — enélkül nem tud irodalmunk meggyőző módon állást foglalni az útnak és a réginek a harcában s nem töltheti be jól népszerűvé hivatását sem. A múltban hibát követett el irodalmunk, amikor a pozitív hőst önmagunkban szemlélte s nem mutatta be azt, hogy a pozitív hős jellemvonásai csak a visszahúzó erőkkkel való harcban, tehát reális konfliktusokból bontakozhat ki. Ezért »született« sok papirofigura, sok sematikus hős. A sematizmustól való félelem viszont most nem eredményezheti azt, hogy lemondjunk a cselekvő, az előremutató vonásokat megtestesítő jellemek ábrázolásáról. A pártos irodalom lényegéről mondanánk le, ha ezt tennénk!

Ide tartozik az is, hogy irodalmunknak tovább kell előre mennie a munkásosztály írói ábrázolásában. A szocialista realizmus, persze, nem tisztán tematika kérdése, — de tematika kérdése is, mert a jellemző konfliktusok nem szublimáltan jelentkeznek, a kor igazságát kifejező hősök nem »általában« emberek, hanem konkrét társadalmi körülmények között élő, dolgozó, küzdő emberek. Irodalmunknak tematikában, a hősök megválasztásában is tükröznie kell azt, hogy a nemzet vezetőosztálya a munkásosztály, hogy a kor leghaladottabb embertípusa a kommunista. Nem pusztán tematika kérdése ez — hanem az irodalom valóság-tartalmanak a kérdése!

Irjanak íróink a pártról! Valóban nincsen szükségünk a »deus ex machina« szerepét betöltő, sematikus párttitkára, — de szükségünk van a melegszívű, talpig ember kommunisták írói ábrázolására. A régi sémát már nem használják íróink, — de az igazi kommunista hőst, aki úgy hős, hogy emberi ember, még alig-alig »fedezték« fel. Pedig ezrével, tízezérek vannak ilyenek. A pártot nem ábrázolni: a mai életet ábrázoló író számára egyszerűen lehetetlenség. Ha nem csinálja, a valóság, ez a legszigorúbb »lektor« figyelmezteti, pirosceruzázza meg művét, — hiszen a párt jelen van a maga formáló erejével, mindenütt; az életet hamisítja meg az, aki ezt nem veszi figyelembe. S hogyan lehetne másképpen ábrázolni, mint igazi kommunista emberek megjelenítésével. És költők! Életünk pátosza nem lett attól kisebb, hogy hibáinkról is mertünk beszélni, — sőt nagyobb lett ezzel, emberibb, igazabb. Miért félték énekelni a füstön-kormon át fölragyogó nap pátosszal teli, diadalmas énekét? »Teli torokkal« — mint Majakovszkij.

Úgy hiszem: így kell látnunk a nagyobb alkotói szabadság és a nagyobb írói felelősség mély benső összefüggését!

Az elmúlt évek során fejlődött marxista irodalomkritikánk is. Kritikai életünk sokfajta gyengeséggel küzd még, — de az a negatív értékelés, sőt kritikajelenség, amely eléggé jellemző irodalmi életünkre, igaztalan és indokolatlan. Először is: igen nagyjelentőségű, lényegében kritikai segítség volt irodalmunk számára pártunk egyes vezető funkcionáriusainak (Révai és Horváth elvtársaknak) irodalompolitikai vagy egyes művekkel kapcsolatos megnyilatkozásai, az »Előadói Iroda« vitái stb. Másodsor: az olyan nagymúltú kritikusok mellé, mint Lukács György, felnőtt nálunk egy főleg fiatalokból álló kritikusi gárda. Állandóan halljuk, hogy nincsenek képzett és művelt kritikusaink. Nevek sorával lehet erre válaszolni: Király István, Nagy Péter, Sötér István, Pándi Pál, Erdei Sándor, Fekete Sándor, Molnár Miklós, Keszi Imre, Bodnár György, Mészáros István, Czine Mihály, Szabolcsi Miklós, Illés Lajos, Ungvári Tamás; de ez korántsem teljes névsor. Indokolatlan a psziszimismus kritikánk ügyében.

Kritikai életünk eredményeként kell számot adnunk olyan jelentős irodalomtörténeti művek megszületéséről, mint Király István Mikszáth-könyve, Sötér Eötvös-e, Nagy Péter Móricz Zsigmondja, Klaniczay Zrínyi-je, hogy csak néhányat említsék. Külön dolog, hogy miért fejlődik lassabban az élő irodalom kritikája; — de még azt sem lehet negatívan kezelni. A legutolsó időkben is volt néhány komoly teljesítmény; példaként hadd említssem meg Pándi kritikáját Karinthy új regényéről és a felszabadulás ábrázolásáról, Erdei Sándor írását Veres Péter és Szabó Pál könyveiről, Czine Mihály kritikáját Tamási regényéről, Mészáros írását a szatíra problémáiról.

Mi az oka, hogy — sok jó lehetőség ellenére — kritikai életünk viszonylag mégis elmaradt?

Az irodalmi élet irányításában meglévő hibák visszahatása talán sehol nem érződött annyira, mint kritikusaink fejlődésén. Az, hogy — főleg a fordulat éve után — az irodalmi élet irányításában egyoldalúan előtérbe kerültek az adminisztratív módszerek, az, hogy a burzsoa irányzatok kiszorítása irodalmi életünkben főleg csak adminisztratív eszközökkel történt, óhatatlanul csökkentette a kritika szerepét is. *A kritika is csak harcban nőhet*, — és ott, ahol jelentőségben, szerepben a kritikus elé kerül a lektor, nyilvánvalóan nem tud eléggé erősödni a kritika. Baj volt az is, hogy a művek megítélésében egyoldalúan előtérbe került a tematikai szempont; előtérbe került — az irodalom nevelő szerepét félremagyarázva — a műveknek a közvetlen agitáció haszna szerinti megítélése. Nyilvánvaló, hogy ez sem használt a kritikának. Egyfelől: író és kritikus így már sokszor nem »egy nyelven« beszéltek, nehezen tudták egymás szempontjait, értékrendjét elfogadni; másfelől pedig: ez a kritikai módszer csak néhány sémát kívánt a kritikusától, de semmiképpen nem azt, hogy tanulmányozza az irodalmi alkotás sajátos törvényszerűségeit és azokat (a marxista esztétika törvényeit) alkalmazva elemezze a műveket.

Hallgatólagosan kialakult nálunk egy írói közvélemény, amely szerint a kritika nem tartozik az irodalomhoz. Ez teljesen helytelen vélemény; — sokat árt a kritika ügyének. A kritika az irodalom szerves része; hibái és erényei elválaszthatatlanok az irodalom hibáitól és erényeitől. Ha — joggal — sokat bíráltuk kritikáink sematizmusát, nem feledhetjük, hogy ez szorosan összefüggött irodalmunk sematizmusával: közös forrásból eredt mind a kettő, egymást erősítette. Aki nem érti az irodalom és kritika összefüggését, együvértartozását, az nem érti az irodalmi fejlődés folyamatának lényegét. Úgy emlékszem, Illyés Gyula mondta egyszer azt a kifejező hasonlatot, hogy az irodalom a folyam, a kritika a partja — egyik sem lehet meg a másik nélkül.

Irodalmunk fejlődése érdekében szembe kell szállanunk a kritikaellenességgel. De ugyancsak irodalmunk fejlődése érdekében sürgősen hozzá kell látnunk kritikai életünk viszonylagos elmaradásának a megszüntetéséhez is,

Mit kell ma leginkább figyelembe vennünk?

Még korántsem idejétmúlt a kritikák sematizmusa elleni küzdelem,

Ugy hiszem, még a Szabad Nép március 15-i cikke után sem felesleges hangsúlyozni azt, hogy a kritikának valóban irodalmi szempontú értékítélettel kell közelítenie bármely irodalmi műhöz. Az világos, hogy az irodalomnak megvannak a maga népnevelő feladatai, megvan a »haszna« — de ezt csak mint irodalom képes betölteni. Az az irodalmi mű, amely irodalmi, művészi szempontból rossz — rossz, mint nevelőeszköz-is. Ez nem valamiféle öncélú arisztokratizmus — hanem az irodalom lényegéhez tartozik. Az más dolog, hogy a kritika ne csak remekműveket ismerjen — ilyen úgyszincs valami sok — és minden reménytelen műben, még írói kísérletekben is ismerje fel a pozitívumot, a fejleszteni való jót és segítsen ezt kibontakozni. *De soha ne irodalmon kívüli szempontokkal nyúljon a műhöz.*

Az a kritika, amely egy műnek csupán a tartalmát vagy legfeljebb az ideológiai mondanivalóját nézi s nem érdekli, hogy a mondanivaló, az ideológiai tartalom milyen művészi formában, milyen cselekményben, jellemábrázolásban, milyen képekben ölt testet, — az a kritika inkább árt, mint használ! Az ilyen kritika mellékes dolgokat »pirosцерузáz« és lényeges dolgokat nem vesz észre. Az ilyen kritika érdemtelenül túlértékel — csupán témájuknál fogva (persze, a téma, a mondanivaló nem mellékes!) — egyes műveket, másokat viszont nem értékel kellően. Az ilyen helytelen értékelés pedig zavart és kárt okoz, — megzavarja, rossz irányba orientálja íróinkat. Így értékelte túl például annakidején kritikánk Földes Péter »Kanyargós Dráva« c. egyébként becsületes munkáját, — pusztán tematikai okokból.

Hogy még ma sem felesleges erről a dologról beszélni, hogy egyes kritikánkban még ma is kísért a mű lényege mellett értetlenül elmenő s mellékes dolgokban fennmaradó szűk kritikai nézet, arra jó példa volt az Esti Budapestnek a »Darázs-fészek«-ről szóló bírálata. Vagy: ez a szűk, ha tetszik »prakticista« szemlélet tükröződött azokban a bírálatokban is, amelyek meglehetősen akadémikusodó módon nyúltak hozzá Déry »Simon Metyhért születése« c. kisregényéhez, amely pedig megragadó módon fejezte ki a mi életünk egyik nagyszerű vonását, a szocialista humanizmust.

Az ilyenfajta, szűkszemléletű bírálatra az is jellemző, hogy rendkívül könnyedén és megnemértően kezel olyan fontos kérdéseket, mint egyéniség, eredetiség, önállóság. Megint az Esti Budapest-et kell idéznem, ahol Oelmacher Anna egy, a képzőművészet problémáiról szóló vitacikkében ezeket írta: »Az a művész, aki a szocialista realizmus kifermálásának nehéz és harcoss éveiben az önállóság, eredetiség »védelmében« száll síkra... az egyszerűen nem érti meg feladatát a szabadság tizedik esztendejében.« Mit lehet erre mondani? Azt, hogy aki a szocialista realizmusért folyó harcot, a pártosságot szembeállítja a művészi önállósággal, az eredetiséggel s ilyen gúnyos, lebecsülő hangon szól róla — az nem érti a szocialista realizmus lényegét. Az nem érti a párt művészet-politikáját s azoknak a burzsoá prédikátoroknak a kezébe ad érvet, akik velünk szemben »védelmezik« az alkotó egyéniség szabadságát.

Egyszóval: a vulgarizáló kritikai módszer még eleven probléma.

De jelenleg mégis egy ennél *ma* akútább veszélyre kell felhívni nagyon határozottan a figyelmet: arra a nagyfokú liberálizmusra, bátortalan-ságra, állást nem foglalásra, amely kritikai életünket elég szélesen jellemzi.

Miben mutatkozik ez meg?

Irodalmi életünk — láthattuk — sok helytelen nézetet, sok megoldatlan

kérdést vetett fel s a kritika — enyhén szólva — »nem állt a helyzet magaslatán« a helytelen nézetek elleni harcban, nem segített a megoldásra váró kérdések marxista-leninista szellemű megoldásában. Nem segített íróinknak. »Az író bátor szókimondását az irodalomkritika elvi határozottságának kell kíséernie« — mondotta a Szabad Nép március 15-i cikke, s ez elmaradt. Irodalmi életünknek azokban a súlyos eltorzulásaiban, amelyekről az imént szóltam, komoly felelőssége van kritikánknak; — elsősorban a Szabad Nép s az Írószövetség lapjai gyenge, ébertelen kritikai munkásságának s az Írószövetség kritikai bizottsága passzivitásának is. Ha kritikáink idejében felvetették volna az írói szabadság és felelősség, az írói bíráló, a konfliktus, a naturalizmus, a szatíra elfajulása, irodalmunk nemzeti jellege stb. kérdéseit — nem általánosan, mert hiszen az irodalom alkotásai s egyes írók cikkei ezeket nagyon konkrétan adták —, zavartalanabb lett volna irodalmunk fejlődése.

A kritika bátortalanságát, sőt behódolását, eszmei igénytelenségét mutatja sok megjelent kritika is. Általában komoly a veszély, ha a kritika immár mindent csak dicsér, ha szinte csak elismerő szavai vannak. Világos, hogy nem volt jó az a kritikai módszer, amely csak a hibákat vette észre; nagy gondot kell fordítani a műben lévő értékek elemzésére, megmutatására is, mert ez is nevel, segít, előre visz. De az elvtelen, simogatás éppen olyan káros, mint a ledorongolás. Bjelinszkij írja egy helyütt, hogy csak az arany középutnak van meg az a privilégiuma, hogy senkiben se keltsen elégedetlenséget. A nagyobb kritikai türelem nem jelenthet elvtelenséget! A mindent dicsérő s alig bíráló liberális magatartásnak volt a példája a Magyar Dráma Hetéről megjelent kritikák többsége. Ezek összességéből aligha lehetett kihámozni, hol is tart drámai irodalmunk s mik ma a legfőbb kérdések! Az elvtelen simogatás egyik példája volt Koczogh Akos bírálata az »Új Hang«-ban Tamási Áron »Bölcső és bagoly« c. regényéről. Tamási Áron regényének komoly értékei vannak — előrelépés ez a mű a realizmus irányába, »népi miszticizmusának« és ebből fakadó modorosságainak jó-részt levetkőzte már ebben a művében — de ugyanakkor a világ, a társadalom eseményeitől meglehetősen elvonatkoztatva, eléggé önmagában zártan ábrázolja gyermekéveit. Kissé »steril« ez a mű a mélyebb társadalmi valóság elemeitől. Helyes volt megjelentetni, helyes értékeit kiemelni — de aki azt hiszi, hogy elvtelen hajbókolással segít Tamásinak, vagy ezzel szolgálja irodalmunk egységét, az téved. Ugyanígy a kritikai behódolás jellegzetes példája volt a Sipos Gyula verseskötetéről szóló kritika, mind az Irodalmi Újság-ban, mind a Csillag-ban.

Kritikánk bátortalanságát tükrözi az is, hogy a — mondjuk így — »kényes művekhez« nem szívesen nyúl hozzá. A számos, nem könnyű problémát fölvető, de éppen ezért sok tanulságot is magukban rejtő írói munkákról alig jelennek meg kritikák. Csak az utóbbi időkből hadd említsem meg Veres Péter »Ütközben« c. kötetét, Déry Tibor »Útinapló«-ját vagy Háy Gyula drámai válogatását. S csak elvtelve jelentek meg bírálatok Kónya, Benjámín, Zelk, Képes Géza válogatott versgyűjteményeiről — holott költészetünk sok fontos kérdését tisztázhatná az ezekről szóló, elmélyült kritika.

És ide tartozik — mert egy azonos jelenség része — a szerkesztői munkában megmutatókozó liberalizmus, elvtelenség is, amely — más-más módon — különösen az Írószövetség lapjaiban mutatkozik meg. A Csillag — ez tagadhatatlan — sokat fejlődött az utóbbi időben eleven, sokszínű tükre lett irodalmi életünknek, igazi irodalmi folyóirat; de, hogy hová vezet az eszmei bizonytalanság, a liberalizmus, különösen legutóbbi száma mu-

tatja. Az állást nem foglalásnak, a bizonytalanságnak nem egy példáját mutatta a színvonalában különben sokat emelkedett s hasznos munkát végző Irodalmi Ujság, amikor olyan egymással ellenétes tartalmú írásokat közölt egyazon számban, mint mondjuk Illés Béla cikkét a provincializmus, a parlagiság ellen s Kónya cikkét kultúránk nemzeti jellegéről. De nem kivétel e sorból az Új Hang sem. S nem kivétel a Népművelési Minisztérium lapja, a Művelt Nép sem.

Tapasztalható liberalizmus a lektori munkában is. Például a Szépirodalmi Könyvkiadó szerkesztői Berda József válogatott versei közé fel akarták venni a költő néhány enyhén szólva »epikureus« életszemléletet tükröző versét, mondván, hogy ezek művészileg szépek s jellemzőek a költő fejlődésére... De ilyenféle szemlélet mutatkozott meg a »Hét évszázad versei« c. antológia szerkesztőinél, akik a két világháború közötti öncélú költészet válogatásánál, »művészi szempontokat« hangoztatva, igen tágkeblűeknek mutatkoztak, a mai pártos költészet rovására...

Félreértés ne essék! A nagyobb alkotói szabadságnak, a bátrabb, sokszínűbb írói kísérletezésnek — ami az új szakasz fejlődésének nagy pozitívuma — meg kell mutatkoznia a szerkesztői, a lektori munkában is. Nem jó lenne az, ha csupa rossz értelemben véve »problémátlan« írások jelenének meg; de megtalálni és meghúzni a határt a biztató, nem problémátlan, bátor írói kísérletezések, az újat kereső művek és a helytelen vagy éppen ellenséges eszmei mondanivalójú művek között: ez olyan felelősség, amelyről nem mondhatunk le szerkesztőinkkel s lektorainkkal szemben. Ha helytelen volt — mert helytelen volt — a szerkesztők, lektorok beavatkozása az alkotó munkába s ha nem akarjuk, mert nem akarjuk a régi módszert visszahozni — ugyanígy nem lehet a másik végletet, a liberalizmust sem szentesíteni. Az író s a szerkesztő és lektor alkotó eszmei-művészi kapcsolatát kell fejleszteni, s ez nem lehetetlen. Ugyanígy: az is természetes dolog, hogy a lapok ellentétes tartalmú írásokat is közölhetnek, hiszen enélkül nincsen vita, vita nélkül pedig nincs eleven szellemi élet. Viszont: helytelen nézeteket cáfolatlanul hagyni, vitákban végső soron nem helyes, határozott álláspontot elfoglalni — ez nem az alkotói szabadságot, hanem az eszmei zűrzavart növeli!

Talán mondanom sem kell: annak hangsúlyozása, hogy kritikánk fő problémája jelenleg az eszmei bizonytalanság, a liberalizmus semmiesetire sem jelenti azt, hogy kritikánk visszatérjen a vagdalkozó, kákán is csomót kereső módszerekhez. Az eszmei igényt ébrentartani nem gáncsoskodással, hanem komoly meggyőző kritikai szóval lehet és kell. S nemcsak a bírálat, a vadhajtások nyesegetése a kritikai munka feladata. Ugyanolyan fontos, ugyanolyan nevelőhatású az eszmeiség szempontjából az eredmények elemzése alapján elért nevelőmunka.

Mit jelent ez konkrétan, gyakorlatilag?

Eddigi irodalmunk számos olyan eredményt ért el, amelyeknek gondos számbavétele s esztétikai általánosítása előrelendítő erő lehet egész irodalmi életünkre. Itt az ideje, hogy összefoglaló tanulmányok születessenek irodalmunk egyes problémáiról. Összefoglaló művek születésének egyes írók életművéről. Sok tapasztalatot halmozott fel már eddig is a szocialista realizmus felé fejlődő irodalmunk. Törekedjen a kritika ezeknek a tapasztalatoknak az általánosítására, elméleti tudatosítására.

S nagyban elősegíti irodalmunk eszmei, művészi fejlődését a külföldi irodalom elért eredményeinek, művészi módszereinek az ismertetése. Itt elsősorban a szovjet irodalmat kell említenünk. Kritikánk nem használja fel újabban eléggé a szocialista realista magyar irodalomért vívott harcá-

ban a szovjet irodalom eredményeit, tapasztalatait. Nem kíséri elég figyelemmel az ott folyó vitákat s nem igyekszik ezek tanulságait alkalmazni a magyar irodalom mai kérdéseire.

Ugyanígy nem kíséri eléggé figyelemmel kritikánk a népi demokráciák irodalmi életét. Olyan jelentős művek, mint pl. a román Stancu és Camillar regényei, vagy a lengyel Neverly: »Boldog élet« című műve, kritikai visszhang nélkül maradtak.

Fontos a haladó nyugati irodalom műveinek s az ott folyó viták kritikai ismertetése is. Kritikánk pl. még adós Howard Fast »Spartakusz«-ának, Aragon »Kommunisták«-jának, André Stil regényeinek értékelésével.

Legyen a kritika széles látókörű. A magyar kritikai élet legjobb hagyománya ez. A nagy magyar kritikuskok mind világirodalmi távlatokban gondolkodtak, s a világ haladó irodalmának tanulságait igyekeztek kiaknázni a magyar irodalom fejlődésének érdekében. Méltónak kell lenni ezekhez a hagyományokhoz. A provincializmus elleni küzdelemben kritikánkra is nagy feladat vár.

Íróink, különösen fiatal íróink nevelésében különös jelentősége van a haladó magyar irodalmi hagyományok feldolgozásának. Az irodalomtörténeti munka szerves része kell, hogy legyen a kritikai munkának, az irodalomtörténetírás nem válhat el az irodalmi élet egészétől. Ezért kell örömmel üdvözölni az Akadémia határozatát, hogy foglalkozni akar a XX. század irodalmi irányainak s problémáinak a feldolgozásával. Ez azonban a munkának csak egyik része. Az irodalomtörténetírás mindenféle vonatkozásban tartsa szem előtt az élő irodalom problémáit s a múlt felől segítsen választ adni a mai kérdésekre.

Összefoglalva: halaszthatatlan dolgunk, hogy sürgős intézkedéseket tegyünk kritikai életünk erősítésére, mert enélkül nem biztosíthatjuk irodalmi életünk egészséges fejlődését!

Az új magyar irodalom egységéről

A felszabadulás és különösen a fordulat éve óta eltelt idő azt a nagy eredményt is hozta irodalmunk számára, hogy megteremtődött az a politikai s eszmei alap, amely egyedül képes biztosítani a nemzeti irodalom egységét. Azzal, hogy jórészt sikerült kiszorítani irodalmunkból a burzsoa, népellenes, l'art pour l'art irányzatokat s főleg azzal, hogy pártunk vezetésével olyan igazi népi-nemzeti politikát vittünk győzelemre, amelyhez szívvel és jó meggyőződéssel csatlakozhatott minden becsületes, népet szerető magyar író — megszüntettük a magyar irodalomnak azt a tragikus szétszakadozottságát, amely jellemző volt különösen a két világháború közötti magyar irodalomra. Mindez lehetővé tette egy új, immár a mi politikánk szellemében gondolkodó, alkotó pártos írói tábor felnövekedését a régi kommunista írók mellé — s lehetővé tette egy sereg tehetséges, régi multú író gyors eszmei és művészi fejlődését. A fordulat éve utáni esztendőben így kezdett kialakulni az új magyar irodalom egysége.

Ha az I. Írókongresszus óta eltelt időt nézzük, azt kell mondanunk, hogy ez a fejlődés tovább tartott — de egyben újra meg újra kiütköztek a belső gyengeségek is. Elvtelen klikkviták zavarták irodalmi életünket, a helytelen nézetek is kiütköztek íróink gondolkodásában, a szemantizmus elleni harc fedezéké mögé behúzódott az irodalmi öncélúság is; a júniusi határozat előtt különösen igen zavart és zaklatott volt irodalmunk belső

élete. S ami szintén a fejlődés átmeneti megakadását vagy legalább is zavarát tükrözte: nem szélesedett azoknak a régi íróknak a köre, akik múltjukkal szakítva hozzánk álltak. Nem folytatódott az ú. n. »hallgató írók« megszólalása.

Mindezekért — mint a Szabad Nép cikke írja — abban az időben kizárólag az írókat tettük felelőssé; kizárólag az ő ideológiai fogyatékoságukban láttuk a zavarok okait. Persze, megvolt mindebben az írók — nem kicsiny — felelőssége is. Semmiképpen nem lehet egyetérteni az olyan nézetekkel, amelyek mindezt irtalompolitikánk hiányosságainak a nyakába akarták és akarják varrni a felelősséget. De a júniusi határozat fényérél az is kiderült, hogy irodalmi életünk zavaraiiban egész politikánk hibái is tükröződtek. A sematizmus körüli harcokban például azért is nem sikerült tiszta helyzetet teremteni, megnyugtató álláspontot kialakítani, mert a sematizmus okainak csak egyrészt sikerült felderíteni. Nem látuk pl. a valóságot rózsaszínűvé festő sematizmusnak azt az egyik fontos okát, amit Horváth elvtárs elemzett az Írószövetség őszi megbeszélésén — hogy t. i. a sematikus művekben nemcsak az írók eszmei és művészi fogyatékoságai, valóságismeretük hiánya tükröződött, hanem azok a hibák is, amelyeket elkövettünk szocialista építésünkben. S abban, hogy egyes régi írók nem közeledtek felénk, könyvkiadói politikánk hibái is felelősek voltak (Tamási regényének a ki nem adása; Jankovich verseinek a nem közlése stb.). De más, lényegében már velünk tartó írók fejlődését is akadályozták hibáink (pl. Juhász Ferenc). Ezeket az okokat sumázza így a Szabad Nép cikke: *»Irodalmunk fejlődésének viszonylagos elmaradása világossá teszi, hogy az elmúlt évek során íróink egy része nem volt képes megtalálni a maga biztos helyét a népi demokrácia politikájának a talaján.«*

A párt júniusi határozata s most különösen a III. Kongresszus által adott nagy nemzetépítő program lehetvé teszi, hogy az eddiginél még gyorsabban fejlesszük irodalmunk egységét. Az új szakasz politikája *»megkönnyíti a különböző nézeteket valló, de a népet szolgálni kívánó íróink számára, hogy szilárdan megvessék a lábukat népi demokráciánk politikájának a talaján.«* (Szabad Nép, március 15.) Pártunk politikája: a legszélesebb nemzeti egység politikája — ebben az egységben helye van mindenkinek, aki kész támogatni a nemzetünk jobb jövőjéért folytatott harcot, aki aktív részt kér a III. Kongresszus által lefektetett hatalmas népi program megvalósításából. S ez vonatkozik az irodalomra is. Senki előtt nincs zárva az út, aki a nép becsületét frói szolgálatára jelentkezik. S hogy ez a politika helyes politika: kezdeti eredmények is bizonyítják, már Tamási Áronnak az elmúlt egy év alatt két regénye jelent meg — az egyikért, a »Hazai tükör«-ért, Kossuth-díjat kapott. Megjelent Juhász Ferenc »Oda a repüléshez« c. verseskötete. Termékeny gazdagsággal jelentkezett — és jelentékeny fejlődést mutat — Jankovich Ferenc. Visszatért irodalmunkba a két világháború közötti magyar költészet egyik jelentős egyénisége, Erdélyi József, aki a múltban a fasizmus szolgálatába szegődött, de ma, súlyos hibáit belátva, újra jelentkezett s beállt a sorba, népe költői szolgálatára.

Mindezt felsorolva, nagyon határozottan le kell szögeznünk: a mi kialakuló irodalmi egységünk csak *elvi egység* lehet, amikor mi irodalmi életünk kiszélesítéséről beszélünk, *ezt csak a népi demokrácia politikájának a platformján tudjuk elképzelni.* Amikor elítéljük azt a szektáns szűkkeblőséget, amellyel egyes írók Erdélyi József visszatérését fogadták, — ugyanilyen határozottan el kell ítélnünk s a párt politikájával ellentétesnek kell mondanunk minden olyan kísérletet, amely elvtelen engedmények-

kel próbálja szélesíteni az egységet. Ilyen volt például a Sinka-ügy. Sinka István szembenáll a mi politikánkkal: nem nekünk, hanem neki van a revidéálni valója; nem neki van mit számonkérni tőlünk, hanem elsősorban az a szegényparasztság áll vele szemben számonkérőn, amelyből származott, s amelyet a mi politikánk emelt fel abból a szolganyomorúságból, amit oly keserűn énekelt meg verseiben. Természetesen: továbbra sincs zárva senki előtt a kapu, aki a múltban tévedett, hibát követett el, de most támogatni akarja a nemzeti egység politikáját.

Mindaz, amit az ímént elmondottam, nemcsak az egyes írók, hanem általában a művek megítélésére is vonatkozik. Az irodalmi egység szélesítése semmiképpen nem jelenti azt, hogy olyan káros, eszmeietlen irányzatok vagy ezeket megtestesítő művek, amelyeket szerencsére már kiszorítottunk irodalmunkból, az egység szélesítése címén visszakerüljenek irodalmi életünkbe. Pedig erre van törekvés: emlékeztetni szeretnék az Írószövetség költői szakosztályának legutóbbi ülésére, ahol a volt »Uj Hold« köréhez tartozó ifjú költő igen agresszív hangon követelt nyilvánosságot a »fiókban heverő« verseknek. Igazuk volt azoknak az íróknak (Zelk, Sarkadi stb.), akik élesen visszautasították ezt a »követelést«.

A Szabad Nép-nek ezt a tételét kell szem előtt tartani: *»A kritika járjon élen egész irodalmi életünk eszmei színvonalának emelésében. Egy tapodtat sem szabad engednie a szocialista realizmus követelményéből, de olyan hangsúllyal kell azt érvényesítenie, hogy nevelő és segítő hatása legyen, vegye tekintetbe az író fejlődési fokát, egyéniségét, sajátos képességeit, hajlamait stb. Ez természetesen nem vonatkozik az ellenséges tartalmú és szándékú művekre, amelyeket kíméletlenül le kell lepleznie.«*

Tudom persze, hogy egy helyes elvnek konkrét művekre való alkalmazása nem könnyű dolog. A szocialista realizmus megteremtése hosszú fejlődés folyamata, — általában is, egyes írók munkásságában is. Különösen áll ez olyan régi írók fejlődésére, akik más világnézetben nőttek fel, más írói látás, írói módszer ivódott beléjük — egyik napról a másikra nem tudnak ezen túlnőni. Viszont: fejlődni csak műveken lehet. Bonyolult kérdés ez: nagy tapintatot s ugyanakkor elvi szilárdságot követel a szerkesztőtől, lektortól, kritikustól. Összefüggésében kell nézni, hogy mit jelent egy mű az író fejlődése és népünk nevelése szempontjából. Tamási Aront venném itt megint példának. Sem a »Bölcső és bagoly«, de még a »Hazai tükör« sem szocialista realista alkotás. Helyes volt hát ezek kiadása? Feltétlenül helyes, mert lépcsőt jelentenek az író felénk vezető útján — de a műveknek, különösen a »Hazai tükör«-nek haszna van ifjúságunk hazafias nevelésében is. Ugy hiszem, nekünk is szem előtt kell tartanunk Rákosi elvtárs beszámolójának az oktatásügyről mondott szavait, mert nekünk is eligazítást adnak: *»A szocialista hazaszeretet, népi demokratikus hazánk szeretete nálunk egyre szélesedik és mélyül, de még nem hatja át kivétel nélkül az egész dolgozó népet. Oktatásügyünk, tankönyveink előreszaladnak, ha ezzel nem számolnak. De annál inkább építhetünk az egész népben régtől élő demokratikus hazaszeretet hagyományaira és azokra a nagy eredményekre, amelyeket tíz év alatt a hazafias eszményekből máris valóra váltottunk.«* Irodalmunkban helyük van azoknak a szocialista realizmus felé haladó, de még nem szocialista realista műveknek, amelyekből mély demokratizmus, népszerűség és hazaszeretet, humanizmus sugárzik — de nincs helyük az ellenséges, eszmeietlen műveknek. S itt hallatlan nagy szerep vár a marxista irodalom-kritikára: a kritika nem tehet engedményeket; nevelő módon minden góg, fölünyeskedés, de egyben minden elkenés nélkül fel kell tárnia az ilyen művekben azt a különbséget, amely még elválasztja őket a szocialista

realizmustól. Persze, ezt minden művel kapcsolatban megköveteljük a marxista kritikától. Legyen ez segítő, előre vivő — de nézőpontjában valóban egy tapodtat se engedjen a szocialista realizmus elveiből.

Az irodalmi egység megszilárdításának fő kérdése természetesen a kommunista írók egységének erősítése; a szocialista realista irodalom erősítése, támogatása, az eszmeiségben, pártosságban legmesszebbre jutott kommunista és nem kommunista írók egységének megóvása és erősítése volt és marad továbbra is. E nélkül veszedelem fenyegetné új szocialista irodalmunk fejlődését.

S itt hadd szóljak arról a kérdésről, ami az utóbbi hetekben túlon túl is foglalkoztatja és zavarja irodalmi életünket: az úgynevezett »népi« és »urbánus« vagy ahogyan újabban mondják: »paraszti« és »városi« írók állítólagos ellentétéről. Előre megmondom: én ezt az ellentétet zavaró szándékkal fölvetett ál-ellentétnek tartom.

Aki ilyen ellentétet szít vagy konstruál: a párt politikáját támadja. Tudjuk: a felszabadulás előtt valóban megvolt ez az ellentét az ú. n. »népi« és »urbánus« írók között. Sajnos, hogy megvolt, mert ez is akadályozta a többé-kevésbé haladó szellemű írók fasisztaellenes összefogását. Azt is tudjuk — emlékezzünk Révai József elvtárs »Marxizmus és népiesség« című tanulmányára —, hogy a párt akkor ebben a vitában a népi írók mellé állt. Azért állt melléjük, mert a népi írók az akkor történetileg legdöntőbb kérdésben, a földreform kérdésében haladó, az urbánusok reakciós álláspontot foglaltak el. Persze: a párt akkor sem kritika nélkül állt ki a népi írók mellett. Kimutatta városellenességük retrográd elemeit, romantikus, következetlen antikapitalizmusukat, a fasiszta fertőzés veszélyét. S ha legjobbjait nem mételte meg a fasiszmus mérge: mélységes demokratizmusuk, népszerűségük mellett része volt ebben a párt óvó, segítő kritikájának is.

De a történelem mindezen túlhaladt: az egyetlen helyes és lehetséges úton oldotta meg a falu és város ellentétét: a szétbonthatatlan munkás-paraszt szövetség, a szocializmus építése útján.

S az egykori népi írók legjobbjai? Népi író-e a régi értelemben akár Veres Péter vagy Szabó Pál? Szerintem: a szocialista fejlődés útján elindult parasztság szocialista írói, akiknek a műveiben más — nem volt »népi« írókkal együtt — egyre magasabb eszmei és művészi színvonalon valósul meg a szocialista realizmus. Van-e műveikben még a régi nézetek visszahúzó erejéből? Van, persze, de egyre kevesebb — mint ahogyan más, ha tetszik »városi« írók műveiben is van ilyen. Például: szerintem Sarkadi Imrének a Rossz asszonyról szóló, alapjában helytelen, a lényegét nem értő bírálatában volt egy szemernyi igazság, amikor a paraszti erkölcs problémáját feszegette. Persze, ott már ebben sem volt igaza, amikor a paraszti erkölcsöt és a szocialista erkölcsöt élesen szembeállította... Szabó Pálnál a régifajta, a »Talpalatnyi föld«-re jellemző paraszti-idillnek a fölfőleszellanását érzem még néha a régiből. De van-e nálunk szocialista író, aki nem régi önmagával küszködve lép előre?! Szerintem semmiképpen nem helyes hát az egykori népi írókon örökre rajta hagyni a »népi« címkét — sőt lassan már azt is idejét-múltnak érzi az ember, hogy valami korlátot állító fensőbbiséggel állandóan az »útítárs« jelzőt emlegessük. Nem útítársak ők már; benne vannak az egy cél felé menetelő szocialista írócsapatban.

De az sem helyes, ha akár egyes volt népi írók, akár híveik, barátaik ragasztják a régi címkét. Nincs igazuk az olyan nézeteknek, amelyek

túlértékelik a volt falukutató vagy népi irodalmat s mint a szocialista-realizmus »elődjét« emlegetik, ahonnan közvetlenül vitt az út a szocialista-realizmusba. Persze — eleven példák vannak rá —, *onnan is* vitt út, ahogyan *máshonnan is* vitt s visz út. A falukutató irodalomnak meg volt a maga jelentősége a maga korában, néhány jelentős mű értéke marad irodalmunknak, — de elmosni a határokat a falukutató irodalom és a szocialista realista irodalom között: *helytelen dolog*... Megvoltak annak a maga világnézeti és egyben művészi korlátai is. Veres Péter tanúsítja, hogy művészileg is azért tudott s tud egyre jobban kiemelkedni a szociografizáló földhözragadottságból, mert át tudta törni ezeket a korlátokat. Más módon ugyan-
ezt tanúsíthatja Szabó Pál. Egyet érdemes megtanulni a volt falukutatóktól: a valóság megismerésének a szenvedélyét. De azt nem csak tőlük lehet s kell megtanulni: Móricztól is, Mikszáthtól is és — mindenekelőtt — József Attilától is, akiben már a »valódit« »igazsággá« emelő magas eszmeiség is megvolt! Aki számunkra éppen ezért a legnagyobb példakép!

Vannak, akik Kónyának az Irodalmi Újságban megjelent cikkét idézik, mint bizonyítékát a népies világnézet széleskörű újjáéledésére.

Kónya cikke — részigazságai mellett is — valóban helytelen, anti-marxista írás. Lehet, sőt kell bírálni: helytelen, hogy eddig nem tettük. A részletes bírálat igénye nélkül csak néhány problémát említek. Teljesen anti-marxista álláspont nemzeti kultúránk hagyományából csak a paraszti eredetűeket kiemelni; ez a leszűkítés a régi, helytelen népies állásponthez való visszatérést jelenti, s káros dolog. Zavart-keltő s hamis a munkásosztály múltbeli kulturális szerepének olyan egyoldalú beállítása, mint Kónya cikkéé; azé a munkásosztályé, amely József Attilát adta s amelyhez Ady küldte szívét, az »ó frígládát«. Helytelen dolog a szektáriánizmus ellen hadakozva most meg a másik végletbe esni, kritikátlanul elfogadni, kritikátlanul pajzsra emelni és kritikátlanul egybemosni minden kulturális hagyományt, mint Kónya teszi, többek között Munkácsyval és Szönyivel... (Itt jegyzem meg, hogy ez szélesebb jelenség: lényegében ezt tette Sötér is, Jókairól szóló előadásában s általában több Jókairól szóló írás járt ezen az úton.) A másik oldalon viszont ugyanígy helytelen, egyoldalú dolog Kónya cikkében szinte az egész polgári kultúrát kitudni a kulturális örökségből.

Kell Kónya cikkét bírálni — elsősorban az ő érdekében. S kell az éles, elvi bírálat, a bárkinél jelentkező káros nézetekkel szemben. Mert hiba lenne tagadni, hogy megvannak a veszélyei akár a národnyik, akár más kispolgári, burzsoá nézetek újjáéledésének. De az ellenük való harc csak egyféleképpen helyes: ha a marxizmus-leninizmus egyetlen lehetséges álláspontjáról történik s nem mesterségesen konstruált frontok ál-pozíciójából. Mint szocialista s nem mint falusi vagy városi írók.

»Városi« írók — hogy róluk is szóljak. Milyen értelmetlen ez a »népi-urbánus« konstrukció ma: Ignóus helyébe talán Illés Béla, Déry vagy Örkény lépett? Déry — úgy hiszem — legalább úgy szereti a népet, benne a parasztságot is, mint mondjuk Kónya. Ha a parasztságot nem is ismeri úgy. S Dérynek — hogy nála maradják — talán nincsenek téves nézetei? De vannak. Hogy csak egy nem régi írására utaljak, arra, amelyik a Csillag februári számában jelent meg, s amelyben az irodalom népnevelő szerepéről, az irodalom politizáló feladatáról beszélt. A sok igazság mellett volt abban az öncélú irodalom arisztokratikus felfogásából is. De ez talán Déry falu-ellenességéből, városi eredetéből fakadt? Nevetséges dolog.

Nem opportunistá egybebekülést akarok prédikálni — hanem az elvtársias egység megszilárdítását látom nagyon fontosnak. Bíráljuk egymás hibáit élesen, de elvtársi módon, a közös ügy harcosaiként. Az irodalom eszmei tisztaságáért harcolni: senkinek nem privilégiuma — de *mindnyájunk egyforma kötelessége!* Csak az szíthat mesterséges ellentéteket, aki gátolni akarja a párt politikájának az érvényesülését. Lépjünk fel együttesen minden ilyen kísérlettel szemben. Tegyük tisztává irodalmunk levegőjét, söpörjük ki a suttogás, pletyka szellemét, teremtsünk olyan atmoszférát, amelyben lehet, sőt kötelesség elvtársi módon bírálni és amelyben nem torzul el a bíráló szavak értelme!

IV.

Kedves elvtársak!

— beszámolóm végére értem.

Összefoglalva: én úgy látom, minden lehetőségünk megvan rá, hogy pártunk politikája alapján, a nemzeti egység szellemében új irodalmunk további, nagy fejlődést érjen el. Ha valamikor, most igazán rajtunk múlik, a mi felelőségünk elsősorban, hogy beteljesítjük-e népünk várakozását. Közeledik hazánk felszabadulásának 10. évfordulója. A nagy ünnephez méltó alkotásokkal készülünk e nagy ünnepre. Támaszkodva a szabad évek nagy eredményeire, pártunk állandó útmutató segítségére s a testvéri szovjet irodalom gazdag tapasztalataira, szüntelenül munkálkodjunk, hogy a mi irodalmunk is — méltóan nagy elődeinkhez, megörökítse korunk valóságát, nemzeti életünk mai s jövő dicsőségét!